

ҚАМОЛОТ ҚАСБ ЭТИШ

1-БОБ

ДИЛИ РАВШАНЛИККА ОЛИБ БОРУВЧИ ЙЎЛ

1. ДИЛНИ ПОКЛАШ

1. Инсон гумроҳлик ва азоб манбаъи бўлмиш дунёвий эҳтирослар асоратидадир. Эҳтирослар ҳукмронлигидан соқит бўлишнинг беш хил усули бор.

Биринчидан, буюмларга тўғри қараш, сабабий боғлиқлик қонунини англаш. Барча азобларнинг манбаъи-дилни енгувчи дунёвий эҳтирослар эканини билиш керак. Бинобарин, қачонки бу эҳтирослар йўқотилса, азобларнинг ҳам қораси ўчади.

Инсон буюмларга нотўғри қарайдики, у ўз “мен”ини бор деб ўйлай бошлайди, сабабият қонунларига аҳамият бермайди. Бу хил хато тушунча эҳтиросга сабаб бўлиб хизмат қилади. Инсон янглишади ва азоб чекади.

Иккинчидан, ўз истакларини тийиш воситасида дунёвий эҳтиросларни жиловлаш. Кўз, қулоқ, бурун, тил, гавда ва дилнинг ярамас ўйлари таъсирида юзага келган истакларни хушёр дил билан босиш, эҳтиросларни таг-томири билан қирқиш керак.

Учинчидан, буюмлардан фойдаланар экан, улар хусусида тўғри тасаввурга эга бўлиш. Ўз роҳатини

кўзлаб сарпо кийиш ва овқат ейиш ярамайди. Сарпо ўзни совуқдан иссиқдан ҳимоя қилиш, аъзойи бадани бегона кўзлардан бекитиш учун хизмат қилади. Овқат бўлса Буддо таълимотига эргашувчи инсон танини боқиш учун хизмат қилади. Агар инсон буюмларга тўғри муносабатда устивор турса, унинг дилида эҳтирослар юзага чиқмайди.

Тўртинчидан, ҳар соҳада сабр-қаноат зарур. Иссиқ-совуқ, очлик-ташналикка кўнмоқ керак, ҳақорат ва туҳматга кўнмоқ керак. Шунда инсонни куйдирувчи эҳтирос ўти аланга олмайди.

Бешинчидан, хатарли вазвасалардан нарироқ туриш. Оқил киши асов от ёхуд қутирган итга яқинлашмагандай, хатарли жойларга яқинламоқ ножоиз, ёмон ўртоқлардан ҳам қочмоқ керак. Шунда эҳтирослар алангаси ўчади.

2. Оламда беш хил истак мавжуд. Кўз жозиб шаклни кўрганда, қулоқ ёқимли товушни эшитганда, бурун ёқимли ҳидни сезганда, мазали таъмдан оғиз намланганда, қўл ёқимли нарсага текканда, мазкур беш хил истак ҳосил бўлади.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Аскари кишилар ушбу жисмоний истакларга суёт кетади, пировардида келадиган фалокат борасида ўйламай, роҳатга бериладилар. Ўрмон бугуси овчи тузоғига тушгандай, улар ҳам иблисга асир тушадилар. Ҳақиқатда бу беш истак тузоқ бўлади. Инсон уларга илинганда, дилида эҳтирос туғилади ва у азоблана бошлайди. Истаклар келтириб чиқарган фалокатлар билан тўқнашгач, энди тузоқдан қутилиш йўриғини топиши керак.

3. Тузоқдан қутилишнинг кўплаб усули бор. Мисол учун олсак, илон, тимсоҳ, қуш, ит, тулки ва маймунни, яъни ҳулқ-атвори мутлақо турлича бўлган олти хил махлуқнинг ҳар бирини пишиқ аргамчи билан боғлаб, аргамчиларнинг учини битта қилиб тугамиз-да, қўйиб юборамиз.

Олти махлуқнинг ҳар бири ўз савки табиийси тақозаси билан ўз макони сари: илон ўз қавағига, тимсоҳ сув, қуш осмонга, ит қишлоққа, тулки дала-сига, маймун бўлса ўрмонга интилади. Ҳар бири ўз томонига тортади, охири энг кучлиси енгиб чиқади. У барини ўз ортидан ўзи ёққа тортиб кетади.

Худди шунга ўхшаш, кўз кўриб, қулоқ эшитиб, бурун сезиб, тил, тери туйиб ва дил тусаби инсонни мағлуб қилади. Уларнинг ичидан энг кучлиси голиб чиқади, ниҳоят, инсон ўша истакнинг ҳукмига юради.

Агарда мазкур жонзотларнинг ҳар бирини ўз аргамчиси билан ерга чуқур қоқилган қозиққа пухта қилиб боғланса, дастлаб жонзотларнинг бари бирдай ўз маконига юлқинади. Аммо, вақт ўтгач, улар кучдан қолади ва қозиқ атрофида мажолсиз ётади.

Бу воқеадаги каби агар инсон ўз дилини бошқаришни ўрганса, уни назорати остида сақласа, қолган бешала истак дилга панд бера олмайди. Агар дил назорат қилинса, инсон ҳозирда ҳам, келажакда ҳам бахтли бўлади.

4. Одамлар, истаклар оловида ёниб, шон-шуҳрат ортидан қувадилар. Улар чекилган сайин куя-куя йўқоладиган тамакига ўхшайдилар. Агар, Буддо таълимотини унутиб, шон-шуҳрат ва иззат-икром ортидан қувса, жисмига ҳалокат хавф солади, дили эса виждон азобига қолади.

Шон-шараф, бойлик ва гўзаллик ортидан қувган киши асал суркалган ўткир қилични ялаётган гўдакка ўхшайди. Ширин асални ялар экан, у тилини кесиб олиши мумкин.

Ўз истакларига берилувчи ва ношукур бўлувчи машғала тутиб шамолга қарши бораётган одамга ўхшайди. У ўз қўлини, танини куйдириб олади.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Уч хил оғу-харислик, кину кек, нодонлик билан заҳарланган дилга ишониб бўлмайди. Дилга эрк берманг. Ўз дилингизни босишга ва истак-ларингизга бўйсунмасликка ҳаракат қилинг.

5. Дили равшанликка интилувчи киши истаклар оловидан қочиши шарт. Елкасида пичан олиб келаётган киши дала ёнгинидан қочгандай, дили равшанликка интилувчи ҳам истаклар алангасидан албатта нари туриши зарур.

Чиройли гулни кўриб, дили шайдо бўлиб қолишидан кўрқиб, кўзларини ўйиб ташлашга чоғланган киши аҳмоқдир. Бу ерда муҳими — дил. Дилни тузатиш керак, шунда унга бўйсунмаган кўзларга қасд қилишга ҳожат қолмайди. Буддо таълимотига эргашиш қийин. Бироқ дили равшанликка интилмайдиган дил бил яшаш яна-да қийинроқ. Унингсиз инсон бу дунёда туғилиб, оғриб, кексайиб ва ўлиб, ниҳоясиз азобларга маҳкум.

Буддо таълимотига эргашувчи белида оғир юк билан чуқур лой ичра бораётган сигирдан ибрат олиши жоиздир. У тўхтамасдан илгари босади. Лой ортда қолгандагина, у тўхтайди ва дам олади. Истаклар лойи сезиларли даражада чуқур, илло агар дили равшанлар йўли бўйлаб тўғри дил билан борилса, лойни енгиб ўтгач. азоблар йўқолади ва енгил тортилади.

6. Дили равшанлик йўлидан борувчи худпарастлик гуруридан соқит бўлмоғи ва Буддо таълимоти нуридан баҳра олмоғи шарт. Ҳеч қандай қимматбаҳо мулк бу кори хайрга тенглаша олмайди.

Тани сиҳҳатлик, уйнинг зийнатли бўлиши учун ва одамларнинг тинчлик-осойишталик топиши учун, энг аввало, машқ қилиш, дилни назорат остига олиш керак. Агар киши ўз дилини назорат остига олса ва Буддо таълимотидан баҳра олса, уни деб сездирмасдан иноятлар келади.

Қимматбаҳо буюмлар ердан бинога келади, ҳиммат эзгуликдан, заковат осуда ва покиза дилдан туғилади. Янглишувларга тўла ҳаётнинг бепаён даласидан эсон-омон ўтмоқ учун, йўлингни ақл-идрок нури билан ёритмоғинг ва эзгу аъмолар билан ўзингни ҳимоя қилмоғинг керак.

Буддо таълдим берадики, у хил заҳар-ташнаи зорлик, қаҳр-ташнаи зорлик, қаҳр ва нодонликдан соқит бўлмоқ керак. Бу — тўғри таълимот. Кимки унга риоя қилса, у яхши яшайди ва бахтли бўлади.

7. Инсон дили кўпинча ўзининг ўйлари сари оғиб кетади. Ўзида ташнаи зорлик юзашга келади, — бу ҳақда ўйлаб кўриши жоиз. Ўзида қаҳр қандай юзага келади, — бу ҳақда ўйлаб кўриши жоиз. Ўзида кек туйғуси қандай юзага келади, — бу ҳақда ўйлаб кўриши жоиз.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Кузда, ҳосилни йиғиб олиш вақти яқинлашганда, чўпон ўзи боқадиган сигирларни тўплаб, оғилга қамайди. У сигирлар бутдойни пайҳон қилмасин, ғаллакорларнинг қаҳри келмасин ва уриш-жанжал бўлмасин деб, шундай қилади. Шу каби инсон ҳам, ёмон ишлар туфайли юзага келадиган фалокатни кўриб. ўз дилини қулф билан бекитиши ва ёмон ўйларни таг-томири билан қўпориб ташлаши зарур. Ташнаи зорлик, ғазаб ва кек туйғуларини илдизи билан юлиб ташлаб, дили ташна бўлмасин, нафратланмасин, ўч борасида ўйламасин учун, ғам ейиши зарур. Баҳорда, далалар барра кўкатлар билан қопланганда, чўпон ўз сигирларини қўйиб юборади. Аммо ҳамиша уларни кузатиб туради ва кўздан қочирмайди.

Худди шу каби, инсон ҳам ўз дилининг ўйларини кузатиши ва уни назорати остида тутиши лозим.

8. Кунларнинг бирида Ҳазрат Каусами шахрига ташриф буюрди. Шаҳарда унга қарши кек сақлаб юрган киши яшар эди. У ёмон одамларни ёллаб олиб, Ҳазрат ҳақида бутун шаҳарга хунук миш-миш тарқатди. Ҳазратнинг шогирдлари шаҳарга садақа учун борганларида, ҳеч нарса ундира олмай, қайтага фақат озорли сўзлар эшитадилар.

Шунда Ананда Ҳазратга дейди: “Бу шаҳарда қолмаганимиз яхши. Бошқа тузукроқ шаҳарга ке-

тайлик.” Бунга Ҳазрат жавоб бердилар: “Ананда, мабодо бошқа шаҳарда ҳам бизни шу тақлид кутиб олсалар-чи? “У ҳолда кейинги шаҳарга жўнаймиз”, - жавоб берди Ананда.

“Йўқ, Ананда. Ҳар бир шаҳарда бизни кутиб олишлари мумкин. У ҳолда биз шаҳардан шаҳарга тўхтовсиз юраверамиз. Бизни ҳақорат қилганларида, ўйлашимча, сабр қилиш керак, ҳақорат қилишдан тўхтагунча, сабр қилиш керак. Шундагина бошқа шаҳарга жўнаш мумкин. Қулоқ сол, Ананда. Фойда ва зиён, тўхмат ва шўхрат, мақтов ва ҳақорат, азоб ва шодлик каби саккиз хил тушунчага Буддо бегона. Булар ҳаммаси тезда ўтиб кетади.”

2. ХАЙРЛИ ИШЛАР

1. Дили равшанликка интилаётган киши доимо жисми, тил ва дили аъмолларининг покизалиги хусусида қайғуриши лозим. Тана ишу корининг поклиги — тирик жонзотларни ўлдирмаслик, ўғирлик ва бузқилик қилмаслик деганидир. Тил ишу корининг поклиги — ёлгон сўзламаслик, ғийбат ва икки юзламачилик қилмаслик ва ортиқча вайсамаслик дегани. Дил ишу корининг поклиги — ташнаи зор бўлмаслик, қахрланмаслик, буюмларга қингир кўз билан қарамаслик дегани.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Агар дил хиралашса, аъмоллар айнийди ва азоб-уқубатдан чекиниб бўлмайди. Зеро, дилни поклаш ва хатти-ҳаракатда вазминлик муҳимдир.

2. Қадим-қадим замонда бир бой бева яшаган экан. У олижаноб, мулойим ва камтарин аёл бўлиб, обрӯ-эътибор қозонган экан. Чўриси бўлиб, у ҳам оқила ва меҳнатсевар аёл экан.

Бир куни чўри ўйлаб қолибди: “Бекам ҳамманинг ҳурматини қозонган, ва лекин у аслида шундай яхши инсонми? Эҳтимол, у муҳит туфайли шундайдир? Уни синаб кўрай-чи.”

Эртаси куни эрталаб чўри кеч турди, ҳойнаҳой, нонуштага чиқди. Бека жаҳл билан сўради: “Нега бугун бундай кеч турдинг?”

“Аччиқланмай қўя қолинг, мен марта кеч турдим, ҳолос,” - деб жавоб берди чўри. Беканинг бадтар ач-чиги келди.

Кейинги куни ҳеч чўри кеч турди. Қаҳри келган бека таёқ олиб уни урди. Одамлар бундан воқиф бўлдилар ва бека ҳурматини йўқотди.

3. Ҳамма одамлар ҳам шу бекага ўхшайди. Агар атрофидаги кишилар яхши бўлса. Инсон марҳаматли, камтар ва мулойим бўлиши мумкин. Лекин муҳит

ўзгариб, унга қарши қўзғолгандан кейин ҳам, у аввалгидай қола оладими?

Киши ўзи тўғрисида нохуш сўз эшитганда, одамлар унга очиқ ошкор душманларча хезланганда, керагича кийина олмаган, керагича еб-ича олмаган ёки яхшироқ, ёки бундайроқ бошпанага қурби етмаган чоғда ҳам, у аввалгидай беозор қола оладими ва хайрли ишлар қилишни давом эттира оладими?

Атроф-муҳит инсонга хайрихоҳ бўлганда-ку, у беозорликни сақласа, яхши ишлар қилса, бу хали яхши одам дегани эмас. Буддо таълимотидан шукуҳ олган ҳамда жисмоний ва маънавий камолотга эришган кишигина яхши инсон бўлиши мумкин. У ҳамиша хотиржам ва камтар бўла олади.

4. Барча сўзларни зид маънолиси билан беш хилга: жўяли ва ножўя, воқеликка жавоб берувчи ва жавоб бермовчи, мулойим ва қўпол, фойдали ва зарарли, меҳрангиз ва нафратангиз сўзларга бўлиш мумкин.

Бу сўзларнинг қайси бири билан мурожаат қилмасин, қўпол сўзлар қўлламай, одамларга нисба-

Дили равшанликка олиб борувчи йул

тан тўла хайрихоҳ ва ҳамдард бўлиб, қаҳру нафратни билмай, дилингиз мувозанатини сақлашга ҳаракат қилинг.

Бир одам кетмон ва белкурак билан тупроқни ковлаб, йўқолиб кетади деган умидда уни ҳар томонга сочиб юборди дейлик. Лекин у қанчалар ҳаракат қилмасин, қанчалар дўқ урмасин, тупроқ йўқолмайди ва барбод бўлмайди. Худди шунга ўхшаш, барча сўзларни йўқ қилиш имконсиз.

Шунинг учун қайси сўз билан муомала қилмасинлар. Комиллик касб этиб, меҳр-шафқат билан қулоқ осинг; ишсанг ҳам бўёқ билан осмонга нимарса чизиб бўлмаганидек, сўзлар дилга ҳеч бир таъсир ўтказа олмасин учун, доим дили беғамликни сақлашга интилинг. Қанча уринмагин, қуруқ хашак машғаласи билан катта дарёни қуритиш имконсиз бўлгани каби. Қанча уддабурон бўлмагин, яхши ошланган теридан сас чиқариш имконсиз бўлгани каби.

Инсон ўз дилининг ердай кенг, осмонадай бепаён. Катта дарёдай теран, яхши ошланган теридай юмшоқ бўлиши учун интилмоғи даркор.

Хатто душман қўлига тушиб, ваҳшиёна қийноққа солинсанг ҳам, руҳинг тушмасин. Озурда жон бўлсанг, сени Буддо таълимотига ишонч билан эрга-

шяпти деб бўлмайди. Ҳар қандай вазиятда ҳам дили беғамликни сақлаш, нафратангиз ва қайҳрли сўз айтишдан қочмоқ керак. Инсонга ҳамдардлик ва хайрихоҳлик билан муносабатда бўлмоқ керак.

5. Бир киши кечалари тутаетган, кундузи эса ёнаётган чумоли инини кўриб қолди. Бу ҳақда донишмандга ҳикоя қилди. Донишманд унга буюрди: “Қилич ол-да, инни ковла.” Ҳалиги киши худди шундай қилди.

У дастлаб индан лўкидон, кейин кўпик, сўнг паншаха, сўнг қути, тошбақа, пичоқ ва бир бўлак гўшт ковлаб олди. Охирида аждарни ковлаб чиқарди.

Ҳалиги киши ин ичидан нималар топганлиги тўғрисида донишмандга ҳикоя қилганда, у шундай маслаҳат берди: “Аждардан ташқари ҳаммасини ташлаб юбор. Аждарга халал берма.”

Ушбу зарбулмасалда “чумоли ини” билан инсон танаси назарда тутилади. “Кечалари тутайди” — инсон кундузи қилган ишини кечаси эслаб аъмолидан ё қувонади, ё надомат чекади дегани. “Кундузи ёнади” дегани шуки, инсон кундузи режасини ишда ва сўзда амалга оширади.

Бу зарбулмасалдаги “инсон” — Буддо таълимотига эргашувчи. “Донишманд” — бу Буддо. “Қилич” орқали тоза заковат фараз қилинади. “Чуқур ковлаш” — зўр бериб камолот касб этишни билдиради.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

“Лукидон” хурофотни англатади. “Кўпик” — кек ва машаққат, “паншаха” — саросима ва ваҳима, “қути” — харислик, қаҳр, танбаллик, безовталик, таассуф ва эсанкирашни билдиради. “Тошбақа” — жисму жон. “Пичоқ” — беш истак. “Бир бўлак гўшт” — роҳат-фароғат истаги. Булар ҳаммаси инсон жисмини заҳарлайди, шунинг учун бунинг баридан соқит бўлиш керак.

Чумоли инида охири кўринган “аждар” — бу дунёвий эҳтирослардан соқит бўлган дил. Остингиздаги ерни ковлаб, охир-оқибат аждаргача етиш мумкин.

“Аждарни қолдир-да, унга халал берма” — дилни дунёвий эҳтирослардан холи қўй, бошлаган ишини охирига етказсин.

6. Ҳазратнинг шоғирди Пиндола дили равшанликка эришгач, илиқ муносабат учун аҳолига ташаккур билдиргани она шаҳри Каусамбига қайтди. У, Буддо уруғларини экиш учун, ер тайёрлашга қарор қилди. Шаҳар четида пинам бог бўлиб, унда хурмо хиёбонлари чўзилган эди. Ёйилиб оқувчи Ганга томондан ёқимли саррин шабада эсиб турар эди.

Иссиқ ёз кунларининг бирида Пиндола, ёндирувчи кундузги қуёшдан қочиб, хурмолар соясига ўтирди ва хаёлга толди. Худди шу куни шоҳ Удояна ўз малика-

си билан кўнгил очип учун боққа келган эди. Мушиқа ва хурсандчиликдан толиққан шоҳ дарахтлар соясида мудраб кетди.

Шоҳ ухларэкан, унинг маликалари бог ичра сайр қила бошладилар ва хурмолар тагидаги хаёлга толган Пиндолани кўриб қолдилар. Пиндола аёлларда чуқур таассурот қолдирди, улар Буддо таълимоти билан қизиқдилар ва ундан ваъз айтишни сўрадилар.

Шоҳ уйғониб, қарасаки, ўзи ёлғиз. Маликаларини ахтаришга тушди ва хурмолар соясидаги аёллар қуршаб олган авлиё дарвешни кўрди. Шоҳнинг ҳиссий лаззатдан айниган дили рашқ ўтида ёнди ва газабдан ўзини йўқотиб, авлиёга ташланди: “Маликаларимга илакишга уялмадингми?” Пиндола кўзларини юмди ва жим қолди. У жавобан бир оғиз сўз айтмади.

Авлиёнинг бу хил сукутидан қаҳрланган шоҳ қиличинини қинидан сугурди ва уни Пиндоланинг юзига тақади, Пиндола бўлса индамай, тошдай ҳаракатсиз ўтираверди.

Тамомила қутуриш даражасига етган шоҳ чумоли инини очиб, қизил чумолиларни роҳибнинг ҳамма ёғига сепиб ташлади. Пиндола эса, ўзининг дастлабки ҳолатини бузмай ўтирар эди.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Шунда шоҳ бирдан уялиб кетди. Ва авлиё донишманддан узр сўради. Ўша чоғдан эътиборан Буддо таълимоти шоҳ саройида, кейин эса бутун мамлакат бўйлаб тарқалади.

7. Бир неча кундан сўнг шоҳ Удояна ўрмонга Пиндолани кўргани келди ва унга ўзини қийнаётган саволларни беради.

“Авлиё устоз, менга айт-чи, Буддо шогирдлари, ёш бўлса ҳам, нечук иллат илаштирмай, ҳою ҳавас васвасасига берилмайдилар ва покдамонлигича қоладилар?”

Пиндола жавоб қилди: “Шоҳ, Буддо аёлларга нисбатан қандай муносабатда бўлмоқни бизга ўргатган. Кекса аёлларни ўз онасидай санамоғи керак. Ўрта ёшли аёлларни сингиллари қаторида кўрмоғи даркор, ёш аёлларни эса қизлари деб билсин. Буддонинг шу насихатига амал қилиб, унинг шогирдлари, ёш бўлсалар ҳам, ҳою ҳавас васвасасига берилмайди ва покдамонлигича қоладилар.”

“Илло одамлар ўз онаси ёшидаги ва синглиси тенги ҳамда қизи баравар аёлларга ҳам илакишадилар. Айт-чи менга, авлиё устоз, нима учун Буддо шогирдлари бу хил истакларини тия оладилар?”

“Шоҳ, Ҳазрат бизни қон, фасод, тер, мой ва бошқа барча инсон жисмини айнитувчи омилларни кўра

билмоққа ўргатган. Бу ҳолни кўра-била туриб, биз, ёшлар, ўз дилимизни тоза сақлагаймиз.”

“Авлиё устоз, жисмоний ва руҳий синовлардан ўтган ва эс-хушини йиғиб олган шогирдлар учун балки бу осон кўчандир. Аммо Буддонинг ҳали тажрибасиз шогирдларига, эҳтимол, бу қийин бўлгай. Мурдор нарсаларга қарайман десалар ҳам, ўзи пайқамаган ҳолда покизаликка қизиқиб кетадилар. Хунук нарсаларга қарайман десалар ҳам, ўзи пайқамаган ҳолда гўзаликка қизиқиб кетадилар. Буддо шогирдларининг гўзал ва покиза аъмолларни давом эттира олишлари учун, эҳтимол, ю яна қандайдир сир-синоатлар бордир?”

“Шоҳ, Буддо бизга беш хил сезги дарчасини қатъий қўриқлашни ўргатади. Кўз тус ва шаклни кўрганда, қулоқ жаранг сасини эшитганда, бурун хуш исни, тил тотли таъмни сезганда, тан ёқимли нарсани туйганда, Буддо ёқимли нарсаларга қизиқиб кетмасликни ва ёқимсиз туйгулар уйғонган чоғда. Жирканмасликни ўргатади. Беш сезги дарчасини қаттиқ қўриқламоқ керак. Буддонинг мазкур насихатига кўра ҳатто ёш шогирдлар ҳам ўз дилини тоза сақлагайлар.”

“Авлиё устоз, Буддо насихатлари тўғри. Буни мен ўз тажрибамда биламан. Агар инсон бешов сезги дарчасини қўриқламаса, дарҳол тубан истакларга асир

Дили равшанликка олиб борувчи йул

бўлиши мумкин. Аъмолларимиз-нинг тоза бўлмоғи учун бешов сезги дарчасини қатъий қўриқлашимиз даркор.

8. Киши дилнинг бачки ўйларида кечиб, ишга ўтган чоғда, албатта, унга қарши ҳаракат пайдо бўлади. Башарти. Уни сўксалар, у жавобан худди шундай сўккиси келади. Инсон қандай йўл билан бўлмасин, қарши ҳаракатдан ўзини тийиши зарур. Қарши ҳаракатга бўй бермоқ-шамолга қарши туپирмоқ билан тенг. Демак, бу ҳарифга эмас, ўзингга зиён. Бу чангни шамолга қарши супурмоққа ўхшайди. Бу билан тоза бўлмайди, ўзинг чангга ўраласан. Жавобан қилинган ҳаракат муқаррар фалокат келтиради.

9. Инсон бахилликдан ариб, сахийликка юз бурса, жуда яхши. Агар, бундан ошиб, Буддо таълимотини ҳурматласа, дили равшанликка интилса, яна-да яхши.

Инсон ўз манфаатининг гамини емай, бошқаларга ҳар соҳада ёрдам беришга ҳаракат қилиши лозим. Агар бошқага ёрдам берсанг, бундан бошқалар ҳам ибрат олади. Бахт шундай туғилади.

Машғаланинг олови, ундан минглаб кишилар ўз машғаласини туташтириб олсалар ҳам, камайиб қолмайди. Бахт ҳам шундай. Ундан бошқаларга қанча улашма, у камаймайди.

Дили равшанлик йўлидан бораётган киши ҳар бир қадамини гоят эҳтиёткорлик билан қўйиши зарур. Мақсад қанча юксак бўлса ҳам, унга қадамўбақадам бориш керак. Унутмаслик керакки, бу йўл кундалик турмушимиз орқали ўтади.

10. Дили равшанлик йўлига кирган киши учун 20 та бажариш қийин вазифа бор.

1. Қашоққа сахий бўлиш қийин. 2. Такаббурга дили равшанлик йўлидан бориш қийин. 3. Ўзни қурбон қилиш эвазига дили равшанликни қўлга киритиш қийин. 4. Буддо бу дунёда экан, туғилиш қийин. 5. Буддо таълимотини уқиб олиш қийин. 6. Дилни тубан савқи табиийлардан тозалаш қийин. 7. Гўзал ва дилбар нарсаларни хоҳламаслик қийин. 8. Соҳиби ҳокимиятнинг ўз истаклари учун рутбасидан фойдаланмаслиги қийин. 9. Ҳақорат қилганларида, аччиқланмаслик қийин. 10. Қандай ҳодиса рўй бермасин, хотиржамликни сақлаш қийин. 11. Кенг ва чуқур ўрганиш қийин. 12. Тажрибасиз одамга истеҳзоли кулишдан ўзни тийиш қийин. 13. Гурурни енгил қийин. 14. Яхши дўст топиш қийин. 15. Буддо таълимотига эргашиш ва дили равшанликка эришиш қийин. 16. Ташқи шарт-шароит ва вазиятлар таъсирига тушмаслик қийин. 17. Бошқаларни, уларнинг

Дили равшанликка олиб борувчи йул

қобилиятини билиб, ўқитиш қийин. 18. Дили беғамликни доимий сақлаш қийин. 19. Тўғри ва нотўғри воқеа хусусида баҳслашмаслик қийин. 20. Тўғри йўриққа ўрганиш қийин.

11. Ёмон ва яхши одам табиатига кўра фарқланади. Ёмон одам англамайди ва гуноҳ қилишдан тўхтамайди. Гуноҳи ҳақида гапирсалар, ёмон кўради. Яхши киши эзгулик ва ёвузлик тушунчасига эга бўлади. У қачонки қилаётган иши ёмон эканлигини билса, уни дарҳол тўхтатади ва ёмон эканлигини кўрсатган кишидан миннатдор бўлади.

Яхши киши ёмон кишидан шу тариқа фарқланади.

Нодон киши шуки, у илтифот кўрсатган одамга раҳмат айтмайди. Оқил киши эса ҳамиша ташаккур айтишга тайёр. У фақат ўзига бевосита илтифот кўрсатган одамгагина эмас, бошқаларга мушфиқона муносабатда бўлганларга ҳам раҳмат айтмоққа ҳозир.

3. ҚАДИМИЙ ЗАРБУЛМАСАЛЛАРДА БУДДО ТАЪЛИМОТИ

1. Узоқ ўтмиш замонларда қариялардан холи давлат бўлган экан. Бу давлатда, ёши улғайгач, ҳар қандай кишни узоқ тоққа элтар ва ўша ерга ташлаб келар эдилар. Аммо бир вазир ўзининг кекса отасини

ташлаб юбора олмади. Ертўла ковлаб, у ерга отасини яширибди.

Кунларнинг бирида осмондан тангри тушиб, шоҳга мушкул савол берибди: “Дейлик, рўпарангда икки илон. Уларнинг қайси бири эркагу қайси бири ургочи? “Топмасанг, салтанатингни ер юзидан совуриб ташлайман.” Шоҳ эркак илонни ургочидан фарқлашни билмабди. Сарой мулозимлари ичида ҳам буни ҳеч ким билмабди. Шунда шоҳ бутун давлат бўйлаб фармон чиқарибди ва кимки эркак илонни ургочидан фарқласа, уни сахийлик билан мукофатлашга ваъда берибди.

Вазир тангри томонидан шоҳга берилган жумбоқни отасига ҳикоя қилибди. “Содда топишмоқ экан бу. Юмшоқ таг тўшакка иккала илонни қўйиш керак. Тўшакда қаттиқ биланглаган илон — эркак, қимирламай ётгани эса ургочи”, - дея ўргатибди ота.

Вазир эркак илонни ургочидан қандай фарқлаш кераклигини шоҳга айтиб берибди. Шундай қилиб, топишмоқ топилибди. Тангри янги, қийинроқ топишмоқлар бера бошлабди. Илло вазир донишманд отаси ёрдамида уларнинг ҳаммасини ечибди.

Мана ўша сўроқлар ва унга берилган жавоблар.

“Ухлаганда, хушёр тортади, хушёр тортганда эса ухлайди деб ким ҳақда айтадилар?”

Дили равшанликка олиб борувчи йул

“Бу дили равшанлик йўлидан бораётган киши ҳақида айтилган. Ушбу йўл хусусида билмай ухловчи инсон ҳақида одатда у хушёрлашади дейдилар. Ушбу йўлни билувчи ва хушёр тортувчи ҳақида у ухляпти дейдилар.” “Баҳайбат филнинг вазнини қандай аниқланади?” “Филни қайиққа чиқариш ва айиқ сувга қанча ботса, ўша жойга белги қўйиш керак. Кейин фил қайиқдан туширилади ва қайиқ белгиланган жойи сувга текгунча, унга тош юкланади. Сўнгра эса қайиққа юкланган тошларни тортиб кўрилади.”

“Бир пиёла сув катта денгиздан кўпроқ дегани нимани англатади?” “Агар софдиллик билан пиёлани сувга ботирганча олиб, уни кекса ота-она, ёки касалга тутса, бу хайрли иш мангу унутилмайди. Катта денгизда сув ҳаминқадар бўлса ҳам, уни қанча сарф қилма, ундан фойда йўқ.”

Шунда тангри эти билан суяги қолган озгин кишини чақирибди. Озгин киши сўрабди:

“Оламда мендан кўра очиққанроқ киши борми?” “Бор. Агар кишида тош юрак ва қашшоқ дил бўлиб, уч гавҳар, яъни Буддо, Дҳарма, Сангҳага инонмаса, ўз ота-онаси ва устозларини ҳурматламаса, унинг дили очгина эмас, балки у нариги дунёда ҳам жазо си-

фатида оч руҳга айланишга ва узоқ замон ноинсоний сарсонликда азобланишга маҳкум.”

“Мана сенга сандал дарахтидан ясалган тўртбурчак тах-та. Унинг қайси томони илдизга яқин?” “Бу тах-тани сувга ташлаган чоғда, унинг қайси томони сувга чуқурроқ ботса, ўша томонини илдизга яқиндир.”

“Мана, қаршингда мутлақо бир хил иккита от. Булар — она-бола. Уларни қандай фарқласа бўлади?” “Уларга пичан бериш керак. Она алабатта ўтни бола-сига суриб беради. Шу билан уларни дарров фарқласа бўлади.”

Сўроқларга берилган жавобларни эшитган тангри рози бўлди. Шоҳ булар вазирнинг ертўлага яширилган донишманд отасининг жавоблари эканидан хабар топгач, энди кексалардан холи бўлмаслик, балки уларни ардоқлаш тўғрисида фармон чиқарди.

2. Ҳиндистондаги Видеҳа давлатида малика ту-шида олти мугузли оқ фил кўрди. У ўша мугузлар ўзида бўлишини хоҳлаб қолди ва шоҳдан шундай му-гузлар тортиқ қилишни сўради. Маликани телбаларча севгувчи шоҳ унинг сўровини рад эта олмади. У бутун мамлакатга эълон қилдики, олти мугузли оқ фил қаерда эканини кимда-ким билса, унга катта суюнчи беради.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

Мазкур оқ фил олис Ҳимолайда яшар эди. У Буддо бўлмоққа ҳозирланар эди. Бир куни у овчини қутқазган эди. Юртга қайтган овчи шоҳ фармонини кўриб қолди. Фил ҳақида билган кишига суюнчи берилишидан хабар топиб, фил ўзини қутқарганини ҳам эсдан чиқариб, уни ўлдириб, мутузини олиб келмоқ учун тоққа жўнади. У филнинг Буддо бўлмоқчи эканини билар эди-да, филни алдаш учун жубба кийиб роҳибча ясанди. Тоғда филни топди ва бежавотир дам олаётган филга заҳарланган ўқ узди.

Ўлар даражада яраланган фил ажалим етди деб ўйлади. Лекин хоинлик қилган овчига аччиқланмади, балки уни-дунёвий эҳтирослар асарини қизғониб, ўз остига яширди, қаҳрланиб қиймаўёйма қилиб ташлашга чоғланган шерикларидан ҳимоя қилиш учун оёқлари билан овчини бекитди. Фил овчидан нима учун унинг жонига қасд қилганини сўради, унга мугуз кераклигини билгач, дарахтга уриб ўз мугузларини синдирди ва лурани овчига берди. “Бу билан мен синовлардан ўтдим. Энди Буддо оламида тугиламан. Мен Буддо бўлганимда, энг аввал, сенинг юрагиндан харислик, кек ва подонлик деган уч заҳарли ўқни суғириб ташлайман”, - деб онт ичди оқ фил.

3. Ҳимолай этакларидаги бамбукзорда бошқа парранда ва даррандалар қатори бир тўти яшар эди. Кунларнинг бирида кучли шамол турди. Бамбук шоҳларининг ишқаланишидан ўт чиқди. Шамолда пуфланган ўт бутун бамбукзор бўйлаб тез тарқалди ва катта ёнғин бошланди. Бир-биридан олов билан ажратилган қуш ва йиртқичлар қичқирди ва увиллади. Тўти узоқ вақт ўзига бошпана берган бамбукзордан ризо бўлиб ҳамда қуш ва ҳайвонларни қутқариш учун, унча узоқ бўлмаган жойдаги ҳовуз томон учди, сувга ўзини ташлаб, қанотларини ҳўллар, ҳавога кўтарилиб, ёнаётган бамбукзор узра сув зарраларини сочиб қанотларини силкита бошлади. Бамбукзорга ризоликдан, қуш ва ҳайвонларга ҳамдардликдан тўти, чарчашига қарамай, ишини давом эттирди.

Қушнинг бундай ҳамдардлиги ва фидойилиги кўкдаги худони ҳайрон қолдирди. У кўкдан пастга тушди ва тўтидан сўради: “Сенинг оташин истагингни тушунаман, бироқ авж олган ёнғинни сув қатралари билан қандай ўчирасан?” Тўти унга жавоб берди:

“Мен буни миннатдорлик ва ҳамдардлик ҳиси туфайли. Бас, шундай экан, мен учун иложсиз нарса йўқ. Мен ўчираман. Ўлсам, ўламанки, бироқ олов билан курашаман.”

Бу жавобдан ларзага келган худо тўтига ёрдам бера бошлади ва улар биргалашиб ёнгинни ўчирдилар.

4. Ҳимолайда икки бошли қуш яшар эди.

Бир куни бир бош бошқасининг мазали мева еяётганини кўриб, ҳасаддан заҳарли мева емоққа қасд қилди. Шундай қилди, иккала бош ҳам ўлди.

5. Бир илоннинг думи унинг боши билан тортишиб қолди. “Бош, сен ҳамипша олдиндасан. Бу адолатдан эмас. Кел, мен ҳам илғор бўлайин.”

Бош бўлса унга жавоб берибди: “Мен доим олдиндаман, ахир шундай қилинган-да. Илғор бўлишингга йўл қўя олмайман.”

Улар узоқ тортишибди, қанча тортишмасин, барибир бош олдинда бўлаверибди. Дарғазаб бўлган дум шунда, бош илгари ҳаракат қилолмасин деб, дарахтга чирмашибди. Бош ноиложликдан тўхтаганда, дум дарахтдан бўшалибди, олдинга ўрмалабди. Ҳадемай ўт ёнаётган чуқурга тушиб кетибди ва куйиб ўлибди.

Ҳар бир нарсанинг ўз ўрни бор ва унга хос вазифа топирилган. Агар нарса ўз ўрнидан норози бўлса, вазифасини бажаришдан тўхтаса, у ҳолда ҳаммаси ҳалок бўлади.

6. Бир жуда жирраки одам бор экан. Кунларнинг бирида унинг уйи олдида икки киши гаплашиб қолибди.

“Бу уйнинг эгаси жуда яхши одам. Фақат унинг айби шуки, жуда жирраки.”

Буни эшитиб ҳалиги кишининг жаҳли чиқибди, уйдан отилиб чиқиб, икковига ташланибди ва уриб қонга бўябди.

Оқил кишига нуқсонини айтсалар, уни тузатишга тиришади. Аҳмоқ бўлса, унга нуқсонини айтганларида, камчилигини тузатиш у ёқда турсин, ҳатто тагин катта хатони юзага келтиради.

7. Бой-у, аммо аҳмоқ киши бўлган экан. Бир куни у баланд ва гўзал минораси бор уч қаватли уйни кўриб қолибди ва ўзига худди шундай иморат қурдиришга жазм қилибди.

У дурадгорни чақириб, минорали шундай уй қуришни буюрибди. Уста ишга киришиб дастлаб пойдевор тиклабди, иккинчи қаватни қўндирибди ва учинчи қаватга қўд урибди. Буни кўриб бой ҳожа сабрсизлик билан унга дебди:

“Менга на пойдевор, на биринчи ва на иккинчи қават керак. Менга учинчи қаватдаги баланд минора керак. Менга тезроқ ўша минорани тиклаб бер.”

Аҳмоқ одам меҳнатни билмайди. У фақат яхши натижалар талаб қилади. Зеро, пойдеворсиз учинчи қават бўлмаганидек, меҳнатсиз ҳам яхши натижалар бўлмайди.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

8. Бир киши асал қайнаётган чоғда, унинг олдига яқин дўсти келибди. Дўстини асал билан сийламоқчи бўлибди. Ва асални оловдан олмай, уни елпугич билан совутмоққа уннабди. Худди шу каби, дунёвий эҳтиросларни ўчирмай туриб, салқин дили равшанликка эришиб бўлмайди.

9. Икки шайтон бир қути, бир асо ва бир жуфт бошмоқни ўзаро талашиб бўлиша олмас эди. Кун бўйи, ким нима олади деб тортишиб, бир қарорга кела олмади.

Бу ҳолни кўрган бир киши сўради:

“Нега талашяпсизлар? Бу буюмларнинг нимаси яхши экан, уларни нега ўзаро бўлиша олмаяпсизлар?”

Шайтонлар унга жавоб берди:

“Бу қутидан озиқ-овқат, қимматбаҳо тошлар дейсанми, нима хоҳласанг, олишинг мумкин. Бу ҳасса билан эса ҳар қандай душманни енгиш мумкин. Агар бу бошмоқни оёгингга кийсанг, ҳавода бемалол учиб мумкин.”

Шунда инсон дебди:

“Ундай бўлса, тортишишнинг ҳожати йўқ. Мендан бир оз нари турунг. Мен сизга тенг бўлиб бераман.”

Инсон шайтонларни ўзидан нари қилиб, қути, асо, олиб, оёгига бошмоқни кийибди-да, ҳавога кўтарилибди, талашув шу билан тугабди.

Бу ерда шайтонлар орқали ғайри динлар, қути орқали эҳсон фараз қилинади. Улар билмадики. Эҳсон туфайли турли мол-дунё ҳосил бўлади. Асо дил маромини англатади. Улар билмадики, тийрак дил билан дунёвий эҳтирос жинларини енгиш мумкин.

Бошмоқлар эса муқаддас ўғитдир. Улар билмадики, бу муқаддас ўғит орқали ҳар қандай муаммони ҳал қилиш мумкин. Ҳолбуки, улар тортишиб қути, асо ва бошмоқни ўзаро бўлиша олмади.

10. Бир сайёҳ бир оқшом бўм-бўш уйга қўнди. Тун ярмида беҳос шайтон кириб келди. У ўзи олиб келган одам жасадини ерга ташлади.

Ҳадемай бошқа бир шайтон кириб келди. Жасад меники деди у. Шу тақлид икки шайтон баҳслаша бошлади. Шунда биринчи шайтон иккинчисига деди:

“Бу тақлидда биз ҳеч нарсага эриша олмаймиз. Кел, гувоҳ олиб келайлик. Жасад кимники эканини ўша айтсин.”

Иккинчи шайтон рози бўлди. Биринчи шайтон бурчакда бу холни ваҳима ичида титраб кузатиб турган сайёҳни ўртага олиб чиқди ва ва ундан жасадни биринчи бўлиб ким олиб келганини сўради.

Қалтираётган одам чорасиз аҳволда қолди. Агар у бирини маъқулласа, иккинчисини хафа қилади ва муқаррар равишда ўлдирилади. Иккала ҳолда ҳам

Дили равшанликка олиб борувчи йул

ажал уни ёнлаб ўтмаслигини тушуниб, қатъий қарорга келди ва нима кўрган бўлса, ҳаммасини айтди.

У ўйлагандай, иккинчи шайтон қаҳрланиб қўлини узиб олди. Шунда биринчи шайтон жасаднинг қўлини узиб олиб, одамнинг узилган қўли ўрнига улади. Бадтар жаҳли чиққан иккинчи шайтон унинг бошқа қўлини, оёқларини, шунингдек, гавдаси ва ҳатто калласини ҳам узиб олди. Биринчи шайтон эса буларнинг ҳаммасини жасаднингш қўли, оёқлари, гавдаси ва калласи билан алмаштирди.

Тортишпа-тортишпа чарчаган шайтонлар хона ичида сочилиб ётган қўл-оёқ ва инсон танасининг бошқа аъзоларини еди-да, артиниб чиқиб кетди.

Шип-шийдам уйда сайёҳнинг ўзи қолди. Қўл-оёқ, гавда ва калла, яъни ота-онасидан олган барча аъзоларини шайтон еди, уларнинг ўрнига бутунлай ёт одамнинг аъзоларини олди. Шунда у бу ўзими ё ўзи эмасми, англай олмай қолди. Тонгда даҳшатли кечани ўтказган уйни фаромуш ҳолда тарк этди. Буддо эҳромини кўриб қувониб кетди, унга кирди, кеча кечқурун бошидан нима ўтган бўлса, ҳаммасини ҳикоя қилди ва нима қиламан деб маслаҳат сўради. Сайёҳнинг ҳикоясини эшитган одамлар ўз “мен” ининг йўқлиги ҳақиқатини англадилар ва хурсанд бўлдилар.

11. Кунларнинг бирида бир уйга жуда яхши кийинган чиройли аёл келди. Хайрон бўлган уй эгаси

сўради: “Сиз кимсиз?” Аёл жавоб берди: “Мен бахт маъбудасиман, одамларга бахт элтаман.” Уй эгаси суюниб кетди, уйга таклиф қилди ва унга иззат-хурмат кўрсатди.

Бир оз вақт ўтгач, бошқа бир аёл келди. Усти юпун, ўзи хунук эди. Уй ҳожаси унинг кимлигини сўради. Аёл муҳтожлик маъбудаси эканини айтди. Ҳайрон қолган ҳожа уни қувиб чиқармоқчи бўлди. Илло муҳтожлик маъбудаси шундай деди:

“Бахт маъбудаси менинг опам бўлади. Биз жуда аҳил опа-сингилмиз ва мудом бирга яшаймиз. Агар мени қувиб чиқарсанг, опам ҳам кетади.” Муҳтожлик маъбудаси кетганда, гўзал бахт маъбудаси йўқолди.

Модомики, ҳаёт бор экан, ўлим ҳам бор. Бахт бор бўлса, бахтсизлик ҳам бор. Яхши нарсa бор бўлса, ёмон ҳам бор. Одамлар буни билиб қўйсинлар. Нодон киши бахтсизликдан қочиб, фақат бир бахтни излайди. Дилир равшанлик йўлидан борувчи бу икки тусунчадан юксак бўлмоғи ва иккисидан бирига тобеъ бўлмаслиги лозим.

12. Қадимда бир камбағал рассом яшаган экан. Хотинини ташлаб, ёт ўлкаларга пул ишламоққа жўнабди. Уч йил тер тўкиб меҳнат қилибди ва кўп пул ишлабди. Юртига қайтар экан, йўлда Буддо роҳиблари шаънига қилинаётган қурбонлик маросимини кўриб қолибди. У суюниб кетибди.

Дили равшанликка олиб борувчи йул

“Мен ҳали бирон маротаба бахт уруғи экмадим. Энди уни экадиган дала топдим. Бундай имкониятни қандай бой берайин?” - хитоб қилибди рассом ва бутун пулини қизгонмай роҳибларга садақа қилибди. Уйга қуруқ қўл билан келибди.

Эрини бўш қўл билан кўрган хотини аччиқланибди ва топган пулларини қаерга қўйганини суриштира бошлабди. Эри бойликни ишончли омборда сақлаётганини айтибди. Хотин бу қандай омборлигини сўраганда, у олижаноб роҳиблар жамоаси деб жавоб берибди.

Аччиқланган хотин қозига чақибди, эрини хибсга олиб тергов қилишларини сўрабди. Эр жавоб берибди:

“Пешона тери билан топган пулларимни мен беҳуда совурмадим. Шу чоққача бахт уруғи экмаган эдим, қурбонлик маросимини кўрганимда эса, бу бахт уруғини экадиган майдон эканини англаб, ёнимда борини қизгонмай ихлос билан қурбонликка бердим. Чунки мен асил бойлик-бу мулк эмас. Дил эканини тушундим.”

Рассомнинг сўзини эшитган қози ходимлари билан ҳайратда қолди ва уни олқишлади. Шу кездан бош-

лаб рассом ҳамманинг ҳурматини қозонибди, бойиб кетибди ва рафиқаси билан бахтли яшабди.

13. Қабристон яқинида бир киш яшар эди. Бир куни кечаси қабрдан уни чақираётган товушни эшитиб қолди ва қўрқувдан титраб кетди. Тонг отгач, бу тўғрида ўртоқларига сўзлаб берди. Ўртоқлари ичидан довюрак бир киши, мабодо кейинги кеча яна қабрдан товуш келса, бориб қарашга ва нима гаплигини билишга қарор қилди.

Кейинги кеча бурунги кечадаги каби яна овоз келди, қабристон яқинида яшовчи кишини чақира бошлади. Бу товушни эшитиб, у сесканиб кетди. Довюрак дўсти эса қабристонга борди, товуш келаётган жойни топди ва унинг кимлигини сўради.

Ер остидан товуш жавоб берди:

“Мен ер остига яширинган дафинаман. Номи айтилган кишига бахшида эдим, аммо у қўрқиб, мен томонга келмади. Сен довюрак киши экансан, мени олмоққа лойиқсан. Эртага эрталаб етти мулозим билан уйингга бораман.

Довюрак киши деди: “Яхши, сени кутаман. Ва ле сени қандай кутиб олайин?

Товуш жавоб қилди: “Биз сенинг олдинга роҳиб қиёфасида борамиз. Аввало, тахорат қилиб поклан,

Дили равшанликка олиб борувчи йул

хоналар ва сув тайёрлаб қўй. Саккиз тақсимчада юр-мол шавла қўйиб бизни кут.

Тамадди қилганнимиздан сўнг, ҳар биримизни алоҳида-алоҳида хонага олиб кир. Биз у ерда олтин солинган идишга айланамиз.”

Эртаси эрталаб нима тайинланган бўлса, у шуни бажо келтирди. Тахорат олиб покланди, хоналар тайёрлади ва кута бошлади. Тез орада назр-ниёз йиққани 8 роҳиб келди. Довюрак киши уларни уйга таклиф қилди, шавла ва сув келтирди, кейин эса ҳар бирини тайёрлаб қўйилган алоҳида хонага олиб кирди. Саккиз роҳибнинг бари тилла тўла идишларга айланди.

Бундан бахил киши хабар топди. Унинг ҳам тил-лали бўлғуси келди. У ҳам ўз хоналарини йиғиштирди, уйига саккиз роҳибни таклиф қилди, уларга шавла келтирди, кейин эса уларни бурчакдаги хонага қамаб қўйди. Аммо саккиз роҳибнинг олтинга айлангиси келмади, улар аччиқланиб шовқин солдилар, қозига мурожаат қилдилар, натижада, бахил одамни хибсга олдилар.

Қабристон яқинида яшовчи қўрқоқ киши ҳам уни отини атаб дафина чақирганидан дарак топди. Унинг ҳам дафинали бўлғуси келди, мени чақирибдими, бас, дафиналар меники деб ўйлайди. Олтин солинган идишларни олиб кетмоқ учун, дўстининг уйига бор-

ди. Қараса, идишларда илон бор. Илонлар қўрқоқ кишига ташланди.

Бу тўғрида шоҳ хабар топди. У олтинни довюрак кишига тегишли деб ҳукм чиқарди. Шоҳ бунинг устида: “Бу дунёда ҳамма нарса шу хилда кўрилган, - деб ўтит берди. - Аҳмоқ одам фақат омад истайди, илло ёлғиз омаднинг ўзи бўлмайди. Бу ҳол фарзни хўжа кўрсинга бажарадиган кишига ўхшайди, унинг дилида ҳақиқий эътиқод йўқ. Зеро, у чинакам дили беғамликка эришпа олмайди.”

2-БОБ КАМОЛ ТОПИШ ТАЖРИБАСИ

1. ҲАҚИҚАТ ИЗЛАБ

1. Коинот қандай тузилган? Коинот абадийми? Ёхуд қачондир унга ҳалокат таҳдид соладими? Коинот чексизми? Ёхуд қаердадир унинг охири борми? Ҷамият қандай тузилган? Ҷамиятнинг қайси шаклини ҳавас қилса бўлади? Агар дили равшанлик йўлига кирмасанг, бу саволларга жавоб топгунча, дили равшанлик топмай ўлиб кетасан.

Айтайлик, киши заҳарланган ўқдан ярадор бўлди. Қавму қариндош ва яқинлари тўпланди, ўқни суғуриб ташлаб жабралнувчига ёрдам кўрсатсин деб, табибни чақиришди.

Бироқ ярадор киши мабодо қуйидагини айтса, нима бўлади?

“Марҳамат қилиб, тўхтанг, ўқни олиб ташла-манг. Ўқни ким отганини билмоқ истайман. Эркакми ёхуд аёл? У қандай одам? Ҳамда қандай ёйдан отди? Каттами ёхуд кичик? Ёғочданми ёхуд бамбукдан? Ёй

нимадан ясалган? Новдаданми ёхуд пайдан? Ўқ нимадан ясалган? Ирғайданми ёхуд қамишдан? Ў қнинг пати қандай? Ҳаммасини билмагунимча, тўхтанг, ўқни олиб ташламанг.”

Албатта, у буларнинг ҳаммасини билиб улгурмайди, заҳар аъзойи баданигатарқайди-да, ўлади. Бундай вақтда, аввало, ўқни суғуриш ва заҳарнинг танага тарқашига йўл қўймаслик учун барча чорани кўриш керак.

Коинотнинг тузилиши қандаю жамиятимиз учун унинг қайси шакли муддао бўлмасин, энг аввал, ваҳима солаётган хатарни даф этмоқ керак.

Коинот абадийми ёхуд йўқми,- бундан қатъий назар, турмуш, касаллик ва ажал, ранжу алам, азоб-уқубат оловлари бизга абадий хавф солади. Бу оловлардан қочиш учун, биз дили равшанлик йўлига тушишимиз зарур.

Буддо керагини ўргатади. Кераксизини ўргатмайди. Одамларнинг нени билмоғи, нени инкор

этиб, нени ўзлаштирмоғи зарур бўлса, дили равшанлик учун нелар даркор бўлса, шуни ўргатади.

Зеро, инсон ўзи танлаб олсин. Унинг учун энг муҳими нима, ҳаммасидан кераги-чи, — шуни аниқласин ва ўзининг энг асосий вазифасини бажармоққа дилдан тайёрлансин.

2. Дарахт ўзаги учун ўрмонга борган киши фақат баргу новдаларни йиғиб олиб, дарахтнинг тупини олдим деб ўйласа, бу — нодонлик. Гоҳо шунақаси ҳам бўладики, киши дарахтнинг ўзагини оламан деб, ташқи ва ички пўстлогини ёхуд пўстлоқ билан ўзак ўртасидаги пардлани олади-да, мағзини олдим деб ўйлайди.

Турмуш қарилик, касаллик ва ўлим қўрқувидан, яна ранжу алам, азоб-уқубат қўрқувидан соқит бўлиш учун, инсон дили равшанлик сари йўл ахтарди. Худди шу — дарахт ўзагидир. Илло шундай одамлар борки, улар бир оз ҳурмат ва шухратга эришгач, шу билан қаноатланади-да, кеккайиб бошқаларни камсита бошлайдилар. Бу хил кишилар фақат баргу новда олиб, дарахт ўзагини олдим деб ўйлайдилар.

Шундай кишилар борки, бир оз куч сарф қилиб, нима хоҳлаган бўлсак, шунга етдик деб ўйлайдилар. Шу билан қаноатланади-да, димоғини кўтариб гердаяди-да, бошқаларни ерга уради. Бу хил кишилар пўстлоқ олиб, дарахт ўзагини олдик деб ўйлайдилар.

Шундай кишилар борки, маълум миқдорда дили беғамликка эришиб, қаноат ҳосил қиладилар. Улар димоғини кўтариб гердаяди ва бошқаларни камсита бошлайдилар. Бундайлар ички пўстлоқни олиб, дарахт ўзагини олдик деб ўйлайдилар.

Одамлар борки, ишнинг кўзини билиб оладилар - да, қўлга киритилган ютуқдан сархуш бўлиб бурун кўтариб, гердаиб, бошқаларни камситишга ўтади. Бундайлар пўстлоқ остидаги пардани олиб, дарахт ўзагини олдик деб ўйлайдилар. Бу хил кишилар саъй-ҳаракатни тўхтатиб, танбаллашадилар. Уларни яна изтироблар кутади.

Дили равшанликка эришган киши учун ҳурмат, шуҳрат ва мукофот-мақсад эмас. Бир озгина интилиш, салгина дили беғамлик ва ишнинг кўзини билиш лаёқати-мақсад эмас.

Аввало, бу дунёда ҳаёт-мамотнинг асил табиатини тикламоқ даркор.

3. Дунё дунё сифатида моҳиятга эга эмас. Дил истакларини таг-томири билан йўқотиш йўлларини излаш керак. Гумроҳлик ташқи вазиятда эмас. У айна дилда туғилади.

Дил истаклари олов ёқади, инсон унда куйиб қийналади ва азоб чекади. Хурофот зулмати туфайли дилни гумроҳлик зулмати босади, натижада, инсон ранжу алам тортади. Гумроҳлик уйини айнан шу дил қуради. Дили равшанлик истаган киши шу дил билан курашмоғи зарур.

4. Дилим, нега бемаъни нарсани излаб овораи жаҳон бўласан? Нега бундай безовтасан, бирпас ором олмайсан?

Нега мени гумроҳликка олиб кирасан ва турли буюмлар йиғишга мажбур қиласан?

Агар кетмон ерга тегмай туриб синган бўлса, ерга ишлов бериш мумкин бўлмаганидай, мен ҳам, саноқсиз кўп ҳаётларни яшаб ўтганимга қарамай, гумроҳлик деганғизиди мудом адашдим ва дилим тупроғига ишлов бера олмадим.

Дилим, сен менга шоҳона маишат ҳам бердинг, мени хайр-садақа сўраб юришга мажбур қилдинг.

Маъбудалар оламида ҳам менга умр бердинг, мен у ерда дили равшанликда яшадим. Менга дўзахда ҳам ҳаўт бердинг, у ерда мени оловда куйдирдилар.

Нодон дилим, мени турли йўлларга судрадинг. Шу чоққача мудом сенга оғишмай эргашидим ва ҳеч қачон сенинг иродангга қарши бормадим. Илло энди мен Буддо таълимоти билан танишдим. Бас, бошқа мени безовта қилма, менга халал берма. Изтироблардан соқит бўлмоқ ва тезроқ дили равшанликка етишмоққа рухсат бер.

Дилим, агар сен ҳақиқатнинг тагига етсанг, дунёда ҳеч нарса ўз моҳиятига молик эмаслигини, ҳамма нарса силжиб ва ўзгариб туришини фаҳмлайсан, агар тобеъликдан соқит бўлсанг, буюмларни ўзингники деб билмайсан ва ташнаи зорлик, кек ва нодонликдан озод бўласан. Шунда ором топасан.

Агар сен ақл-идрок қиличи билан очкўзлик танасини қирқиб ташласанг, ўз манфаатинг, шаънинг хусусида куйиб-пишмасанг, шунда соқит ором топасан.

Дилим, мени дили равшанлик йўлига бшладинг. Нега энди яна безовта бўлиб қолдинг, дунёвий манфаат ва шухрат ташвишига тушдинг?

Шаклу шамойилсиз ва олдинга илгарилаб кетган дилим, енгил қийин гумроҳлик денгизидан ўтиб олишга рухсат бер. Шу чоққача ҳар соҳада гап қайтармай сенга итоат қилдим.

Энди эса сен менга бўйинсунасан. Кел, биргаликда Буддо таълимотига эргашамиз.

Дилим, тоғлар ҳам, дарёлар ҳам, денгизлар ҳам-ҳамаси ўзгарди, ҳаммаси кулфат. Бу дунёда қаерда ҳаловат топиш мумкин? Буддо таълимотига эргашиб, кел, тезроқ дили равшанлик соҳилига ўтайлик.”

5. Агар инсон, ўз дили билан шу йўсинда курашиб, дили равшанликка қизгин интилса, у букилмас ирода билан олға юради. Ҳатто агар одамлар унинг устидан кулсалар ҳам, қулогига риоя қилмайди. Уни муштлаб, унга тош отсалар ҳам, қилич кўтарсалар ҳам. Унга газаб бегона. Агар ҳатто ўтқир арра билан калласини арраласалар ҳам, унинг дили қўзғолмайди. Агар унинг дили хира торгудай бўлса, бас, у Буддо таълимотига содиқ эмас.

Агар ҳатто унинг устидан кулсалар ҳам, уни таҳқирласалар ҳам, муштласалар ҳам, таёқ билан уриб, қилич билан чопсалар ҳам, унинг дили хира-лашмайди. Бу ҳолдан Буддо таълимотига ихлоси фақат мустаҳкамланади.

Дили равшанликка эришмоқ учун, етиб бўлмас насага етмоғи, чидаб бўлмас ҳолга чидамоғи ва нимаси бўлса, бошқаларга бермоғи керак.

Дили равшанликка эришмоқ учун, агар бир кунда бир дона гуруч ейиш ва ёнаётган ўтга кириш лозим десалар, бу даъватга тайёр туриш керак.

Зеро, нарсангни қардошингга бериб, бердим дея, яхшилик қилиб, яхшилик қилдим дея ўйламагин. Бундоқ қилиш оқилона ва тўғри бўлгани учун, шундоқ қилиш керак. Она ўзининг сўнгги кийимини боласига бериб, бердим дея ўйламайди-ку. Она капкатта боласини боқиб, уни парвариш қилдим дея ўйламайди.

6. Узоқ ўтмишда бир шоҳ Яшаган экан. У оқил ва раҳмдил бўлиб, ўз халқини севар экан. Унинг салтанати бой бўлиб, ҳамма тинч ва аҳил яшар экан. У Буддо таълимотини ҳурматлар эди ва кимда-ким бу олижаноб таълимотни ўргатса, дуру гавҳар билан сийланади деб, бутун салтанатга жар солибди.

Шоҳнинг ҳақиқатни билишга интилиши ҳатто маъбудалар аҳли оламини ҳам ҳаяжонга солибди. Бир куни бир маъбуд, унинг интилиши чинми-йўқми, - синаб кўришга қарор қилди. У шайтонга эврилдида, шоҳ саройининг дарвозасини қоқди.

“Мен олижаноб таълимотни биламан. Бу ҳақда шоҳга айтинг”, - деди у соқчига.

Буни эшитган шоҳ хурсанд бўлди, эҳтиром билан шайтонни хос хонага бошлади ва таълимот тўғрисида

сўзлашни сўради. Шунда шайтон шамширдай даҳшатли сўйлоқ тишларини иржайтириб, деди: “Мен ҳозир жуда очман. Бўш қорин билан ўқита олмайман.”

Шоҳ уни меҳмондорчиликка таклиф қилди, аммо шайтон шундай жавоб берди: “Мен тирик одамнинг қони ва гўшти билан озиқланаман.”

Шунда, шайтонни тўйдириш учун, шаҳзода ўзини емиш сифатида таклиф қилди. Шоҳ қизи ҳам озуқа бўлмоққа тайёрлигини айтди. Шайтон икковини еди, аммо нафси қаноатланмади ва яна шоҳни ҳам талаб қилди.

Бунга шоҳ аста жавоб берди: “Мен ҳаётимни қизғонмайман. Илло агар сен мени еб қўйсанг, сенинг таълимингни қандай била оламан? Кел, қила қолайлик: қачонки ўқитишни тугатсанг, шунда мени ейсан.”

Шайтон ўқита бошлади: “Очкўзликдан нотинчлик туғилади, очкўзликдан қўрқув туғилади. Очкўзликдан соқит бўлган киши хавотирни билмайди. У ҳеч нарсадан қўрқмайди.” Шайтон шундай дея маъбудага айланибди. Айни пайтда шаҳзода билан шоҳ қизи тирилибди.

7. Қадим-қадим замонда Ҳимолайда ҳақиқат излаган қаландар-дарвеш бўлган экан. У гумроҳ-ликдан соқит бўлмоқ учунгина, таълимот излар экан. Унга

бошқа ҳеч нарсa керак эмас экaн. У на хазина, на маъбудaлар oламида кўкариб-яшнашни истар эди.

Тангри қаландарнинг бу орзусидан таъсирланди. Уни синаб кўрмоқ учун, шайтонга айланди-да, Ҳимолайда пайдо бўлди.

“Бу оламда бари ўзгара, пайдо бўлар ва йўқолар”, - дея куйлай бошлабди у.

Қаландар қўшиқни эшитиб суюниб кетибди. Бу қўшиқ унга ташналикдан ўртанувчи учун жилғанинг жилдирашидек, тутқин учун эрқдай янграбди. “Бу — асил ҳақиқат, асил таълимот. Бу — мен излаган нарсa”, - деб ўйлабди. Ва қўшиқни куйловчи кишини қидириб у ёқ-бу ёққа аланглабди. Илло мудҳиш шайтонни кўрибди. Ўйлаб-нетиб ўтирмай, барибар унга яқинлашибди.

“Қўшиқни сен айтингми? Агар сен айтган бўлсанг, давомини ҳам куйлаб бер”, - сўранди у.

Шайтон жавоб берди: “Ҳа, қўшиқни мен айтдим. Аммо мен ҳозир очман, шунинг учун уни давом эттирма олмайман.”

Қаландар-дарвеш қайтадан сўранди: “Сендан сўрайман, қўшиқнинг давомини куйлаб бер. Бу қўшиқда мен излаб юрган муқаддас ҳақиқат яширин экaн. Зеро, қўшиқ ҳали тутагани йўқ. Охиригача куйлаб бер уни менга.”

Бироқ шайтон рад маъносида бошини тебратди:

“Ҳозир ўлгудай очман. Гар тирик инсон гўштини еб қонини ича олсам эди, қўшиқни давом эттира олар эдим.”

Шунда қаландар, агар шайтон қўшиғини охиригача куйласа, эшитиб олгач, мени еяверасан дея ваъда берди.

Шайтон қўшиқни охиригача айтди. Мана ўша қўшиқ: “Оламдаги ҳамма нарсa ўзгарди, юзага келадигача гойиб бўлади. Агар киши тугилмоқ ва ўлмоқдан кўнгил уза олса, тинчлик ва осудалик топиши мумкин.”

Қаландар қўшиқ сўзларини дарахтга ўйиб ёзди ва тошга чекди, сўнгра дарахтга чиқди-да, ўзини шайтон кафтларига ташлади. Шу лахза шайтон қайтадан маъбудага айланди-да, йиқилган қаландарни ҳавода илиб қолди.

8. Узоқ ўтмишда дили равшанликка эришган Садапрарудита яшаган экан. У на шон-шухратга, на фойдага писанд қилмай, ўзини бутунлай дили равшанлик равнақига бағишлаган эди. Бир куни кўкдан овоз келибди:

“Садапрарудита, шарққа томон бор. Ҳеч қаяққа қайрилмай, тўғрига юр. Иссиқ-совуқни унутиб, шухрату нафсоният билан ҳисоблашмай, эзгулик билан ёвузликни четга қўйиб, шарққа томон бор. Шунда чин устозни топасан ва дили равшанликка эришасан.”

Садапрарудита суюниб кетди ва кўкдан келган овоз кўрсатганидек, дили равшанлик излаб шарқ томон жўнади. У очиқ осмон остида даладаю тоғларда

ухлади. Бегона ўлкаларда қувғинлик ва хўрликларни бошдан кечирди. Гоҳо ишга ёлланди ва ризқи тўзини топмоқ учун, тер тўкиб ишлади. Ва ниҳоят асил устозни топди ва ундан шогирд қилиб олишини сўради.

Дейдиларки, одатда яхшилик қилмоқчи бўлган кишининг йўлида кўп говлар пайдо бўлади. Дили равшанлик изловчи Садапрарудатнинг йўлида ҳам ҳам кўплаб шундай тўсиқлар учради.

Устозга совға сифатида зиравор ва гуллар сотиб олиш учун, ишга ёлланмоқчи бўлди, бироқ ҳеч ким қабул қилмади. У қаерга борса, ҳамма жойда иблис малайлари йўлига басталик солди. Дили равшанлик сари йўл, ҳақиқатан, қийин ва заҳматли бўлди.

Устоздан муқаддас таълимотни ўрганар экан, уни ёзиб ола олмади, негаки, унинг на қоғози, на сиёҳи бор эди. Шунда у пичоқни олиб, қўлини тилди ва жароҳатдан оққан қон билан устоз очган ҳақиқатни ёзиб олди. Шу тақлид ж муқаддас ҳақиқатни англаб етди.

9. Узоқ-узоқ ўтмишда Судҳана исмли бола яшаган экан. У ҳам ҳақиқат излар ва дили равшанликка эришишни истар экан. Денгизда балиқ тутаётган балиқчи билан ишлаб, денгиз қонунларидан воқиф бўлибди. Одамларнинг касалликларини даволаётган

табибдан беморларга нисбатан ҳамдард бўлиш керак-лиги ўрганибди. Бадавлат кишидан эса ҳар бир буюмнинг ўз қадри борлигини билиб олибди.

Ширин хаёл сурган роҳиб ҳузурида осуда дил кишининг ташқи қиёфасида ҳам ўз изини қолдираётгани, бошқаларнинг дилини ҳам поклаши ва одамга ҳайрон қоларли таъсир ўтказишининг гувоҳи бўлди. Олижаноб дилли аёлни учратганда эса, унинг боршқалар бахт-саодати учун хизмат қилишга тайёрлигидан ҳайрон қолди. Дили равшанликка эришиш учун, ўзини аёвсиз қийноқларга солган дарвешни учратиб, чинакам дили равшанликка эришиш учун, кескир тошли қояларга кўтарилиш, оловлар орасидан ўтиш зарурлигини тушунди. Шундай қилиб, бола билдики, дил тилаган ҳар нима, кўз кўрган ҳамма нарса, қулоқ эшитган сас ибратъ бўлиши мумкин.

У тушундики, кўчада ўйнаётган болаларнинг ҳам ўз олами бўлагин каби. Ожиза аёлнинг ҳам дили равшанликка лаёқати дили бор. Мулойим ва олижаноб инсондан билдики. Табиат. қонунларига бош солиб итоат қилган дил ақл-идрокка эга бўлади.

Тутатқи искашда ҳам Буддо таълимоти бор. Гуллар билан безатиш санъатида ҳам дили равшанлик сари йўл бор. Бир куни у, ўрмонда дам олиб ўтириб, чириган дарахт ходасидан ўсиб чиққан янги куртак-

ни кўриб қолди ва заминда яшашнинг заҳмати ҳақиқатини англади.

Кундузги қуёш нури ва тундаги юлдузлар милтираши дили равшанлик изловчи Судҳана дилини поклади.

Бола ҳар жойда дили равшанлик сари йўл излар экан, ҳар ерда яхши таълимот олди ва ҳар ерда дили равшанлик шаклларини кўрди.

Дарҳақиқат, дили равшанликка эришмоқ учун, дил қалъасини ҳимоя қилиши ва безаш даркор. Шунингдек, дил қалъаси дарвозасини очиб, унда Буддонни мушки анбар билан ардоқлаб, иймонн гулларига кўмиб, шодлик тутатқисини тутатиш керак.

2. ДИЛИ РАВШАНЛИК САРИ ҲАР ХИЛ ЙЎЛЛАР

1. Дили равшанлик излаган киши уч урфонни ўзлаштириб олиши лозим, улар ушбудир: ўғитлар, дил мароми ва ақл-идрок.

Ўғитлар нима ўзи? На фақат дили равшанлик йўлига кирган киши, балки ҳар қандай одам бу ўғитларга амал қилмоғи лозим. У жисму жонини қунт билан асраши, бош сезги аъзоси бўсағаларини қатъий қўриқлаши лозим, ҳатто энг кичик гуноҳдан

ҳам ётсираб, яхшилик қилиш билан маънавий камолот касб этиш лозим.

Дил мароми дегани нима? Бу тўрт ҳақиқатни билиш деганидир. Бу харисликдан соқит бўлиш, ярамас ишлардан узоқлашиш ва аста-секин дил осудалигига эришишдир.

Ақл-идрок нима? Бу тўрт ҳақиқатни билиш дегани. Тўрт ҳақиқат қуйидагилар: изтироб ҳақиқати, изтироб сабаби ҳақиқати, изтиробни даф этиш ҳақиқати ва изтиробни тўхтатиш йўли ҳақиқати.

Мазкур уч урфонни ўрганувчи киши Буддонинг шогирди деб аталади.

Эшак ва ташқи кўриниши, на товуши билан сигирга ўхшайди, мутузи ҳам йўқ, у сигирлар подаси орқасидан эргашиб қанчалар сигирман демасин, уни ҳеч ким сигир демайди. Худди шу каби киши бу уч урфонни ўрганмай туриб, дили равшанлик излаяпман, Буддо шогирдиман деса, у жуда аҳмоқдир.

Дехқон, кузда ҳосил олиш учун, баҳорда, аввало, ерни ҳайдайди, уруғ экади, далани суғоради ва ўтоқ қилади. Худди шу каби равшанлик истаган киши албатта уч урфонни ўрганмоғи лозим. Дехқон, бугун эккан уруғи бугун унниб, эртага бошоқ тортиб, индинга ҳосил берсин дея нечоғли хоҳламасин, бу им-

консиздир. Айни шу янглиғ, дили равшанлик излагувчи инсон ҳам бугун дунёвий эҳтирослардан, эртага тобеъликдан соқит бўлиб, индинга дили равшанликка эриша билмайди.

Тупроққа тушган уруғ деҳқоннинг катта заҳматлари ва йил фасллари алмашуvidан кейин майса бўлади, дони етилади. Айни шу каби дили равшанлик излагувчи ҳам ўғитларни ўрганиб, дилини маромга солиб, ақл-идрок йигиб, аста-секин дунёвий эҳтирослар, тобеъликдан соқит бўлади ва ниҳоят, дили равшанликка эришади.

2. Бу дунёда шон-шавкат ва бойликни орзулаган ва очкўзлик ичини кемирган кишининг дили равшанлик йўлига тушмоғи душвор. Яъни бу дунёда роҳат-фароғат излаш билан дили равшанлик йўлида роҳат-фароғат излаш — бошқа-бошқа нарсалардир.

Биз аввал кўрсатганимиздек, ҳаммасининг сабабчиси — дилдир. Башарти, дил бу дунёда лаззатга қонса, янглишув ва азоб-уқубат туғилади. Агарда дил дили равшанликни афзал кўрса, дили равшанлик ва роҳат-фароғат туғилади.

Зеро, дили равшанлик излагувчи киши дилини поклаб, Буддо таълимотига ишонч билан эргашиши ва ўғитларга амал қилиши лозим. Гар у ўғитларга

амал қилса, дил маромига эришади. Гар дил маромига эришса, унинг ақл-идроки равшан тортади. Равшан ақл-идрок уни дили равшанликка олиб келади.

Дарҳақиқат, мазкур уч урфон дили равшанлик сари йўлдир. Бу уч урфонни ўрганмаган туфайли одамлар узоқ замон адашиб юрадилар. Улар дили равшанлик йўлига тушиб, бошқалар билан жанжаллашмай, дилни тозалаб, сокин тафаккурга берилиб, тезроқ дили равшанликка эришиши керак.

3. Агар уч урфонни муфассалроқ таҳлил қилсак, у саккиз таркибли тўғри йўл, тўғри нуқтаи назар, тўғри хулқнинг тўрт меъёри, беш қувват ва олти кўникмадан иборат бўлади.

Саккиз таркибли тўғри йўл — бу тўғри қарашдир, тўғри фикрлаш, тўғри сўзлар, тўғри аъмоллар, тўғри турмуш тарзи, тўғри интилиш, тўғри хотир ва тўғри диққат-эътибордан иборат.

Тўғри қарашлар — тўрт ҳақиқатни билиш дегани, сабабият ҳақиқатига ишонч ва нарса — буюмларга тўғри қарашдир.

Тўғри фикрлаш — истакларга ён бермаслик, ташна бўлмаслик, қаҳрланмаслик ва бошқаларга зиён етказмаслик дегани.

Тўғри сўз ў ёлгон сўламаслик, вайсамаслик, ғийбат қилмаслик ва икки юзламачилик қилмаслик демакдир.

Тўғри аъмоллар — тирик жонзотларни ўлдирмаслик, ўғирлик ва бузуқлик қилмаслик дегани.

Тўрт тўрт тарзи дегани — инсон учун шармисор турмуш тарзидан қочмоқдир.

Тўғри интилишлар дегани — ҳамиша, дангасалик қилмай, тўғри мақсадларнинг равижи сари зўр бермоқдир.

Тўғри хотир — етти ўлчаб бир кесишдир.

Тўғри диққат-эътибор — бу ўз қаршингда тўғри мақсадлар қўйиш ва ақл-идрокни ёритиш нитида ички кузатув дегани.

4. Тўрт нуқтаи назар қўйидагилар:

Инсон жисми мурдордир, демак, унга кўнгил қўйиб бўлмайди.

Ҳар қандай ҳиссиёт азоб-уқубат туғдиради.

Инсон дили ҳар доим ҳаракатда, у узлуксиз ўзгариб туради.

Бу оламда ҳамма нарса сабаб ва шарт-шароитдан келиб чиқади, шунинг учун абадий ҳе чнарсa йўқ.

5. Тўғри хулқининг тўрт меъёри қўйидагилар:

Ҳали рўй бермаган ёмонликнинг олдини олмоқ.

Рўй берган ёмонликни тўхтатиб қўймоқ.

Яхшиликнинг юзага чиқишига кўмаклашмоқ.

Рўй берган яхшилик қулоч ёзсин.

Ҳар бир киши хулқнинг бу тўрт меъёрига амал қилмоғи керак.

6. Беш қувват қўйидагилар:

Ишонмоқ.

Интилмоқ.

Ўз аъмолларини пухта ўйлаб кўрмоқ.

Мушоҳада қилмоқ.

Ўз ақл-идрокини ёритмоқ.

Мазкур беш қувват дили равшанликка олиб боради.

7. Беш кўникма — бу саховат, ўғитларга амал қилмоқ, сабр-қаноат, жонбозлик, мушоҳада ва ақл-идрок. Агар мазкур олти кўникма ўзлаштириб олинса, бу янглишувлар соҳилидан у дили равшанлик соҳилига ўтиб олиш мумкин.

Сахийлик — хасисликни жиловлаш дегани, ўгитларга амал қилмоқ — тўғри аъмоллар илмоқ демакдир. Сабр — газабланмаслик, жонбозлик — дангасаликнинг илдизини қуритмоқ, мушоҳада — дилга таскин бермоқ, ақл-идрок — нодон ва жоҳил дилни ёритмоқ.

Сахийлик ва ўгитларга амал қилмоқ — қаср пой-девори каби, Буддога эргашиш учун асос бўлади. Сабр ва жонбозлик қалъа деворлари каби, ташқи офатлардан сақлайди, мушоҳада ва ақл-идрок — мудофаа учун ҳамда ҳаёт-мамотга тобеъликдан қочиш учун қурол. Улар ҳарбийга кетаётган жангчига ҳарбий қурол қатори хизмат қилади.

Сўрганга бермоқ — бу эҳсон, бироқ ҳақиқий эҳсон эмас. Ҳеч ким сўрамаса ҳам, ҳамдardликдан берилган эҳсон — ҳақиқий эҳсон. Гоҳ-гоҳ бериш-ҳақиқий эҳсон эмас. Ҳақиқий эҳсон — ҳамиша бермоқ.

Бергандан сўнг, пушаймон еса ёхуд бу билан кибрланса, бу ҳақиқий эҳсон эмас. Киши ўз ишидан мамнун бўлса, ўзи ва қилган эҳсони ҳақида унутса, шу — ҳақиқий эҳсондир.

Тўғри садақа мукофот кутмайди, у соф ҳамдardлик билан қилинади ва бошқаларга ҳамда ўзига дили равшанлик тилайди.

Оламда етти хил садақа бор, уларни ҳеч қандай бойлиги бўлмаган қашшоқ киши ҳам қила олади. Биринчиси жисмоний садақа. Бу — ўз меҳнати билан хизмат қилиш, унинг олий шакли — ўз-ўзини қурбон қилмоқдир. Иккинчиси — маънавий садақа. Бу — теваракдаги одам ва буюмларга меҳрибонлик ва эътибор билан муносабатда бўлиш. Учинчиси — кўз садақаси. Бу атрофдагиларга осудалик бағишловчи илтифотли ва қисқа боқиш. Тўртинчиси — мулойим чеҳра билан садақа қилиш. Бу — мийиқлардаги доимий илиқ табассум. Бешинчиси — нутқий садақа. Бу — хайрихоҳлик ва эътибор сўзлари. Олтинчиси — макон садақаси. Бу — бошқаларга жой бериш дегани. Ниҳоят, еттинчиси — ўз уйи билан садақа қилиш. Ўз уйида бошқаларга тунаш учун бошпана бериш. Бу барча садақаларни ҳар қандай киши ўзининг кундалик турмушида қила олади.

8. Қадимда Саттва исмли бир шаҳзода бўлган экан. Бир куни у икки акаси билан ўйнагани ўрмонга борди. Улар ўрмонда ўн бола туққан она йўлбарсни кўриб қолдилар. У оч эди, чорасизликдан ўз болаларини емоқчи бўлди.

Иккала ака қўрқиб, қочиб кетди. Бир шаҳзода

Саттва ўз жисмини қурбон қилиб, йўлбарсни тўйғизмоққа жазм қилди. У ўрмалаб қоя устига чиқди-да, ўзини йўлбарсга емиш қилиб ташлади. Она йўлбарс тўйиб, болаларига тегмади.

Шаҳзода Саттва дили фақат бир нарсани-дили равшанликни истар эди.

“Менинг жисмим заиф ва ўзгарувчан. Шу чоққача ҳеч кимга қурбонлик қилмадим, фақат жисмимнинг гамини едим. Энди ўз жисмимни қурбон қиламан, дили равшанликка эришиш учун, уни она йўлбарсга бераман.” Шаҳзода шундай қарорга келиб, ўз жисмини оч йўлбарсга қурбон қилди.

9. Буддонинг ҳақиқий издоши дилнинг тўрт хил вазиятини билмоғи керак: раҳмдиллик, ҳамдардлик, шодлик ва эҳтироссизлик.

Раҳмдилликни англаш — ташнаи зорликдан соқит бўлиш дегани. Ҳамдардликни англаш — ғазабланишдан тўхташ дегани. Шодликни англаш — изтиробни тўхтатиш дегани. Эҳтироссизликни англаш — хайрли хизматга нисбатан ҳам, озорга нисбатан ҳам эҳтироссиз муносабатда бўлмоқдир.

Одамларга бахт ва роҳат бағишлаш — бу улуг раҳмдиллик. Одамларнинг азоб-аламларини тўхтатиш — бу улуг ҳамдардлик. Одамларга такаллуф кўрсатиш — бу улуг шодлик. Ҳамма нарса ва ҳар

Камол топиш тажрибаси

кимга нисабатан бир хил муносабатда бўлиш, фарқламаслик — бу улуғ эҳтироссизлик.

Шу тақлид, ўз дилини камол топдириб, ташналик, ғазаб, азоб ва муҳаббатун нафратдан соқит қилгувчи улуғ раҳмдиллик, улуғ ҳамдардлик, улуғ шодлик ва улуғ эҳтироссизликни англаш — заруратдир. Аммо гаразлик ниятларни ҳайдаш — суйимли итни ҳайдашдек қийин. Яхши ниятлар эса осон йўқолади, ҳуркак бугулардек қочиб кетади. Бинобарин, гаразли ниятларни, тошга битилган ҳарфлардек ўчириш душвор. Яхши ниятлар эса, сувга битилган ҳарфлардек, осон ўчади. Зеро, дили равшанликка эришиш жуда қийин.

10. Ҳазратнинг шогирди Срона бой оилада туғилган эди. У туғилишидан заиф ва касалванд бола эди. Ҳазратни учратиб, унга шогирд бўлди. Таълимотига эргашиб, ўзини ҳар хил риёзатга солди, оёқларини уриб қонатди, илло дили равшанликка эриша олмади.

Ҳазрат Сронага раҳм қилиб деди:

“Срона, ота-онангнинг уйида арфа чалишни ўрганган эдинг, шекилли. Биласанки, торларни ҳаддан зиёд қаттиқ ёхуд ҳаддан зиёд бўш тортсанг, яхши садо чиқмайди. Торларни қаттиқ ҳам, бўш ҳам

эмас, худди керагича тортилса, хши садо олиш мумкин.

Дили равшанлик сари йўл ҳам шунга ўхшайди. Агар дангасалик қилсанг, дили равшанликка эриша олмайсан, бироқ ҳаддан зиёд интилсанг ҳам, керагидан ортиқ уринсанг ҳам, дили равшанликни қўлга кирита олмайсан. Меъёрни билиш зарур.”

Бу маслаҳатни эшитгач, Срона тез орада дили равшанликни қўлга киритди.

11. Қадимда беш хил қуролни яхши ишлата оладиган шаҳзода яшаган экан. У ўқувни охирлатиб, уйига жўнабди. Шаҳзода йўлда кетаётиб далада гаройиб маҳлуқни учратибди, унинг бутун жунни ёғ билан қопланган экан.

Гаройиб маҳлуқ шаҳзода томон юрибди. Шаҳзода камондан ўқ узибди, аммо ўқ, маҳлуққа ҳеч қандай зиён етказмай, ёғли жунга ёпишиб қолибди. Қилич ҳам, сиртмоқ ҳам, тўқмоқ ҳам, найза ҳам, маҳлуққа ҳеч қандай зиён етказмай, жунга ёпишиб қолибди. Шаҳзода қуролсиз қолиб, маҳлуқни мушт билан урибди ва оёғи билан тепибди, илло қўли ҳам, оёғи ҳам маҳлуқнинг жунига ёпишиб, шаҳзоданинг ўзи бўлса, ҳавода осилиб қолибди. Маҳлуқнинг кўкрагига калла уриб. Қалласи ҳам жунга ёпишибди.

Шунда маҳлуқ дебди: “Энди сен менинг қўлимдасан. Ҳозир сени ейман.”

Шаҳзода эса кулиб юборибди: “Энди менинг бошқа қуролим йўқ деб ўйлайсанми, қуролсизманми мен? Йўқ, менда яна бир қурол борки, олтин қурол. Агар мени ютгудай бўлсанг, қуролим сенга ичдан шикаст етказади.”

Қўрқиб кетган махлуқ сўрабди: “Қандай қилиб?” “Ҳақиқат кучи билан,” - жавоб берди шаҳзода.

Шунда махлуқ шаҳзодани озод қилибди ва шаҳзодадан таълим олиб, шундан сўнг ёмон ишлар қилмай қўйибди.

12. Агар ўз қилиқларидан уялмаса, бошқалардан шарм қилмаса, бу ҳол жамиятда тартибни бузади. Агар ўзидан ва бошқалардан уялса, тартибни мустаҳкамлашга ёрдам беради. Яъни уят ҳиси бор экан, одамлар ўз ота-оналарини, устоз ва катталарни ҳурмат қиладилар. Оға-ини, опа-сингиллар ўртасидаги муносабатда ҳам тартиб сақланади. Дарҳақиқат, ўз қилиқ ва аъмолларига боқиш, ўзидан уялиш ва бошқаларнинг қилиқ-аъмолларини кўрабилиш уялиш зарур.

Агар инсон тавба қилса, гуноҳ энди гуноҳ эмас. Агар тавба тазарруъ бўлмаса, гуноҳ абадий гуноҳ бўлиб қолаверади ва инсон виждонини қийнайди.

Тўғри таълимотни эшитгач, унинг устида кўп ўйлаш, ўрганиш ва унга эргашиш керак, шунда таълимотни уққан бўлади. Агар киши таълимот ус-

тида ўйламаса, унга эргашмаса, эшитиб ҳам уқмаган бўлади.

Иймон, шарму ҳаё, камтарлик, интилиш ва ақл-идрок — булар ушбу дунёнинг улуг қувватларидир. Булар ичида асосийси ақл-идрок қуввати, қолган тўрт қувват уни тўлдиради.

Дили равшанлик сари борар экан, майда нарса ҳақида ғам ейиш, вақтни вайсақиликка совуриш, кўп ухлаш мумкин эмас. Булар ҳаммаси тўттри йўлдан оздиради.

13. Дили равшанлик сари бир хилда борар экан, бировлар эртароқ, бошқалар эса кечроқ уни қўлга киритади. Зеро, эртароқ дили равшанликка эришганларни кўриб, қайғурмаслик керак.

Камондан отишни ўргатканларида, дастлабки вақтда ўқлар нишонга кам-кам тегади. Аммо машқни давом эттирган сайин ўқлар нишонга кўпроқ тега бошлайди. Ёхуд дарё ҳам иланг-биланг бўлиб оқиб, охир-оқибат, денгизга етади. Дили равшанлик ҳам худди шу кабидир. Агар уни излашда давом этсангиз, албатта қўлга киритишингиз мумкин.

Биз илгари уқдирганимиздек, кўз кўрган ҳар бир нарсада таълимот яширин. Худди шунга ўхшаб, ҳар бир нарсада дили равшанлик сари восита бор.

Бир киши тутатқи искаб, ҳавода хушбўйнинг тарқалишини кузатибди. Айтиш мумкинки, хушбўй

бор ҳам, йўқ ҳам, у кетмайди ҳам, келмайди ҳам. У бунӣ кашф этгач, дили равшанликни қўлга киритди.

Бир киши йўлда кетаётса, оёғига тикон кирибди. Тикон етказган оғриқдан англабдики, доимий бирдек дил йўқ, ҳар хил омиллар таъсирида у ўзгариб туради. Масалан, жисмоний эҳтирослар билан у нотинч бўлса, осудаликда гўзаллик касб этади. Ҳалиги киши бунӣ англагач, дили равшанликни қўлга киритди.

Бир очкўз одам бўлган экан, ўз ҳирси устида ўйлай-ўйлай ҳирс тутандириғи, охир-оқибат, ақлидрок алангасига айлангуси деган хулосага келди. Бунӣ англагач, у дили равшанликни қўлга киритди.

“Дилни текис қил. Агар дил текис бўлса, бу оламда ер ҳам текис бўлади.” Бир киши бу ўғитни эшитиб, бу оламдаги бутун фарқу айримлар дилнинг уларга қарашидан деган хулосага келди. Бунӣ англаб етгач, у дили равшанликни қўлга киритди. Шундай қилиб, дили равшанлик сари воситалар чексиздир.

3. ЭЪТИҚОД ЙЎЛИ

1. Уч жавҳар сари, яъни Буддо ва унинг таълимоти, Сангҳа — буддо жамоаси сари юз бурган киши

Буддо шогирди деб аталади. Буддо шогирди эса ўғитларга, эътиқод, сахийлик ва ақл-идрокка амал қилади.

Шогирд беш ўғитга: тирик жонзотларни ўлдирмаслик, ўғирлик, бузуқилик қилмаслик, ёлгон сўзламаслик ва май ичмасликка риоя этади.

Буддонинг ақл-заковатига ишонч — бу шогирдлик ихлоси демак. Ташналик ва очкўзликдан соқит бўлиш ҳамда қурбонлик қилиш — шогирд саховатидир. Сабабият ҳақиқатини англаб етиб, оламда ҳаммаси ўткинчи ва ўзгарувчанлигини билиш — шогирд ақл-идрокидир.

Шарқ сари эгилган дарахт, йиқилса, албатта шарқ томонга йиқилади, шу каби, Буддога қаттиқ ишонувчи ва унинг таълимотига эргашувчи киши, қачондир умри тугаса, у албатта Буддо оламида тугилади.

2. Уч жавҳарга: Буддо ва Унинг таълимотига, буддо жамоасига ишонган киши — бу Буддо шогирдидир.

Буддо — дили равшанлик соҳиби ва одамларнинг халоскоридир. Буддо нимани ўргатса, ўша таълимотдир. Буддо жамоаси — бу таълимотга эргашиб тўғри йўлдан бораётган биродарлар жамоасидир.

Буддо, таълимот ва буддо жамоаси, алоҳида-алоҳида мавжуд бўлса ҳам, ягона бир бутунликдир. Буддо таълимотда юзага чиқади, таълимот эса буддо жамоасида юзага чиқади, зеро, бу учаласи ягонадир.

Таълимот ва буддо жамоасига инонмоқ — Буддонинг ўзига ишониш демакдир. Буддога ихлос — таълимот ва буддо жамоасига ихлосдир.

Бинобарин, одамлар фақат бир Буддога инониб халос бўлмоғи ва дили равшанликка эришмоғи мумкин. Яъни Буддо ҳаммани ўз болаларидек яхши кўради. Болалар ўз оналарига ишонгандек, агар одамлар ҳам Буддога инонсалар, Буддони албатта ўнгида кўра олади ва халос бўлади.

Кимки Буддога инонса, у ҳамиша унинг нури билан ёритилади. Ва хушбўйи билан қопланади.

3. Бу оламда Буддога инонмоқдан яхшироқ ҳеч нарса йўқ. Агар умрда, ҳатто бир марта бўлса ҳам, Буддо номини эшитиб, унга ишониб суюнса, айтиш керакки, унга энг катта бахт кулибди.

Зеро, Буддога ихлоснинг шодлигини тотмоқ учун, ҳатто дунёни қучган оловга кирса арзийди.

Аслида, Буддони учратиш жуда қийин. Унинг таълимотини тарғиб қилувчи кишини учратиш ҳам жуда қийин. Бу таълимотга инонмоқ яна-да қийинроқ.

Учратмоқ қийин бўлган тарғиботчини ҳозир сиз учратдингиз, эшитиш қийин бўлган таълимотни тингладингиз. Умрдаги бу камёб ҳодисани бой бермай, энди Буддога инонмоқ керак.

4. Ишонч — инсоннинг энг яхши йўлдоши, дунё сайрида унинг озиғи, унинг энг қимматли дурдонасидир.

Ишонч — Буддо таълимотини қабул қилган қўллардир, бутун марҳаматини қабул қилган тоза қўллардир. Ишонч — бу олов. Мурдорликни куйдириб ташлагувчи ва инсон дилини поклагувчи оловдир. Инсонни тўғри йўлга бошловчи олов. Инсонни Буддо йўлига тушишга қўзғагувчи олов.

Ишонч инсон дилини бойитади, ташналик ва такаббурлик илдизини қуритади, инсонни камтарликка ўргатади. У туфайли ақл-идрок ярақлай бошлайди, аъмоллар ёрқин бўлиб қолади. Қийинчиликлар олдида чекинмаслик учун, ташқи вазиятларнинг қули бўлмаслик, иллатларга бўй бермаслик учун, инсонга куч бағишлайди.

Ишонч узоқ ва зерикарли йўлда инсонни тетиклаштиради, уни дили равшанлик сари олиб боради.

Ишонч туфайли инсон ҳар доим ўзини Буддо қошида, ҳар доим Буддо қўлларида чоғлайди. Ишонч унинг қўпол ва худпараст дилини юмшатади, инсонни дўстпарвар ва дилбар қилади.

5. Дилида ишончи бор киши ақл-идрок билан ҳисоблашади, Буддо таълимотини ҳар қандай сасда эшитиш ва уни фарқлашга, ундан севинмоққа имкон беради. У ҳамма нарсa мавжуд аҳвол туфайли ҳосил бўлишини англашга ва бу ҳолни шундай қабул қилишга йўл очади.

У ақл-идрок билан ҳисоблашидики, ақл-идрок бу дунёда бутун ўткинчи нарсаларда муқим ҳақиқат борлигини тушунишга, бунга ажабланмасликка ўргатади.

Эътиқод уч хил — тавба-тазарруъ, илтижо ва ибодат шаклида намоён бўлади.

Инсон ўз аъмолларини чуқур таҳлил қилиб, дилида иймон билан гуноҳ ва ҳаром ишлари учун тавба қилади. Хайрли иш қилган кишини кўриб, ўз ишига суюнгандай суюнади ва унга эзгулик тилайди. Шунингдек, у ҳар доим Буддо билан бирга бўлишни, Буддо билан бирга ҳаракат қилиш ва бирга яшашни тилайди.

Иймонли дил — ҳақиқий дилдир, Бунинг ўз оламига бошлашига суюнгувчи вафоли дилдир.

Шу билан бирга, ҳар жойда Буддони шарафловчи ҳамду саноларга сомеъ бўлиб қувонган кишига Буддо бажонудил куч-қувват бағишлайди, уни ўз оламига бошлайди ва такрор янглишувлардан сақлайди.

6. Буддога инонган ушбу дил — ҳар бир кишининг дили тубида турган Буддо моҳиятининг намоён бўлишидир. Демак, кимки Буддони билса, унинг ўзи Буддо, кимки Буддога инонса, унинг ўзи Буддо.

Буддо моҳияти ҳар бир кишининг дилида жойлашган бўлса ҳам, бироқ у дунёвий эҳтирослар ботқоғига чуқур кўмилган, кўрина олмайди ва тўла даражада тараққий эта олмайди. Ахир ташналик вав кек гирдобида Буддога толпингувчи пок дил вужудга келармиди?

Бир хил заҳарли эрандалар ўсадиган дарахтзорда чандана (мелия) каби хушбўй дарахт ўса олмайди. Башарти, эрандазорда чандана ўсиб етилса, бу — чи-накам мўъжиза. Башарти, одамларнинг дилида Буддога инонгувчи ва Буддога толпингувчи дил уйғонса, бу ҳам мўъжиза.

Шунинг учун одамларнинг Буддога тнонгувчи дилини илдизсиз иймон деб атайдилар. Уни шунинг учун илдизсиз иймон дейдиларки, одамларнинг дилида иймон илдизи йўқ, у Буддонинг раҳмдил ва ҳамдард дилидадир.

7. Демак, иймон муқаддасдир. У тўғри йўл сари бошлайди, зеро, эзгулик манбаъдир. Аммо у ҳатто тўғри йўл излагувчида ҳам бирдан пайдо бўлиб қолмайди, чунки бунга беш гумон ров бўлади.

Биринчиси — Буддо ақл-заковатига гумон.

Иккинчиси — таълимотнинг ҳаққонийлигига гумон.

Учинчиси — Буддо таълимотини тарғиб қилувчи кишига гумон.

Тўртинчиси — тўғри йўл излашдаги янглишувлар.

Бешинчиси — ўзга бино қўйишдан туғиладиган сабрсизлик ва Буддо таълимотига инонган ҳамда эргашган кишиларга ишонмаслик.

Оламда гумондан кўра мудҳишроқ ҳеч нарса йўқ. У одамларни бегоналаштиради, у — дўстлик ришталарини узгувчи тигдир. У — шерикларнинг ҳаёти учун хавфли оғудир. У — шерикларнинг қалбига санчилгувчи тиконакдир.

Зеро, иймон соҳиблари билиб қўйсинларки, бу иймон уларнинг дилига раҳмдил Буддо томонидан қадим-қадим замонлардаёқ жойлаб қўйилган.

Билиш керакки, Буддонинг шу қўли инсон дилига иймон нурини олиб кирди ва гумон зулматини тарқатди.

Иймон топган, ва жуда қадим замондла Буддо одамлар дилига иймон жойлаганидан хурсанд, Буддонинг раҳмдиллигидан мамнун киши, бу дунёда яшаб туриб, Буддо оламида туғилиши мумкин.

Аслида, бу дунёда инсон бўлиб туғилиш қийин. Буддо таълимотини эшитиш қийин. Иймонга эришмоқ яна ҳам қийинроқ. Шунинг учун ҳар ким бу таълимотни эшитиш учун барча имкониятни сарф этиши лозим.

4. ТАБАРРУК СЎЗЛАР

1. Кимки мени сўқди, устимдан кулди, мени кал-такладилар деб ўйласа, унинг алами тарқамайди.

Агар мудом тортган алами ҳақида ўйласа, у ҳеч қачон босилмайди. Фақат унутибгина, уни босиш мумкин.

Ёмон ёпилган томдан чакка ўтганидек, ўзини назорат қила олмайдиган кишининг дилига зорлик ҳам худди шундай кириб олади.

Танбаллик — ўлим сари яқин йўлдир, меҳнатсеварлик бўлса, ҳаёт йўли. Нодон киши танбаллашади, ақл-идрокли киши меҳнат қилади.

Ўқ-ёй ясовчи уста ўқни йўниб тўғрилагандай, оқил киши ҳам ўз дилини тузатади.

Дилни тутиб туриш қийин, у осон қўзғолади, бироқ қийинчилик билан юпанади. Одам ўз дилини юпатиб, ором топади.

Ранжиган кишига ёки душманга нисбатан бу дил инсонга кўпроқ зиён етказади.

Дилини ташнаи зорлик, адоват ва бошқа қабохатлардан қўриқлай олган киши чинакам ором топиши мумкин.

2. Аъмоллар билан исботланмай айтилган чиройли сўзлар — мисоли ҳидсиз чиройли гулдир.

Гулларнинг иси шамолга қарши тарқала олмайди. Яхши одам ҳақидаги овоза бутун дунё бўйлаб ва шамолга қарши тарқала олади.

Ухлай олмаган киши учун тун узоқ туюлади, ҳориган йўловчига йўл узоқ туюлади. Тўғри таълимотни билмаган киши учун адашувлар узоқ туюлади.

Йўлга чиқар экансан, ўзинг билан баравар ёхуд ўзингдан яхшироқ киши билан чиқ. Нодон билан чиққандан кўра бир ўзинг жўнаганинг яхшироқ.

Ёввойи ҳайвондан қўрқмаслик мумкин, ёмон дўстандан қўрқиш керак. Зеро, ёввойи ҳайвон фақат жисмингни жароҳатлайди, ёмон дўст эса дилингни жароҳатлайди.

Инсон ўз болалари ва мол-мулки хусусида гам еб изтироб чекади. Қачонки инсон ўзига ўзи қарашли эмас-у, болалар, мол-мулк қандай қилиб унга қарашли бўлсин?

Камол топиш тажрибаси

Ўзини оқил санаган аҳмоқдан кўра аҳмоқлигини тан олган аҳмоқ яхшироқдир.

Қошиқ таомнинг таъмини билмаганидек, аҳмоқ одам оқил билан аралашиб ҳам ундан таълим олмайди.

Янги сут дарров ачимагани каби, ёмон аъмоллар учун ҳам дарҳол жазо торта қолмайсан.

Нодон киши ўз нафсонияти ва манфаатлари ғамини еб доимо изтироб чекади. У мудом нисбатан баланд мартаба, кўпроқ ҳақ-хуқуқ, каттароқ манфаат олишни кўзлайди ва бундан абадий изтироб тортади.

Хатоларни кўрсатган, ёмонликни фош этган ва камчиликларни айтган киши олдида, хазина турган жойни кўрсатган одамга қилгандек, таъзим этмоқ керак.

3. Буддо таълимотидан баҳра олган кишининг дили тозадир, у кечалари қаттиқ ухлайди, негаки унинг дили таълимотдан покланаётир.

Дурадгор ёғочни тарошлагандай, камонсоз уста ўқни тўғрилагандай, ер қазувчи сувни кандадан юригизгандай, оқил киши ҳам ўз дилини тузатади.

Шамол шиддатига қилт этмаган қоядек, уни қанча сўкмасинлар ёхуд мақтамасинлар, оқил кишининг дили оромини бузмайди.

Ўзини-ўзи енгитиш — жанг майдонида беадад лашкар устидан қозонган ғалабадан аълороқ.

Тўғри таълимотни билмай юз йил яшагандан кўра, уни билиб бир кун яшамоқ анча яхшироқ.

Ўзини чинакамига яхши кўрган ҳар қандай киши ўзини ёмонликдан эҳтиёт қилиши лозим. Инсон ёш-ликдами, балогат ёшидами ёки қариликдами, умрида бир марта бўлсин уйғониши даркор.

Ушбу дунё абадий олов қуршовида. Унда очкўзлик, адоват ва нодонлик оловлари ёнмоқда. Ёнаётган уйни тезроқ тарк этиш керак.

Ушбу дунё, чиндан ҳам, гўё кўпик, гўё ўргимчак, гўё лой тўла идиш. Шунинг учун ҳар бир киши ўз жавҳар-дилини эҳтиёт бўлиб қўриқлаши лозим.

4. Буддо таълимоти ёмонлик қилмасликни, яхши ишлар қилишни ва ўз дилини поклашни ўргатади.

Сабр қилмоққа ўрганиш жуда қийин, шунинг учун сабрлига ҳамиша гулчамбар кийдирадилар.

Тақво билан яшаш керак. Озор берганда, ҳафа бўлма. Гусса қўйнида туриб қайғурма. Очкўзлик ичра очофат бўлма. Ҳар қандай буюмни бу меники дейиш шойиста эмас.

Сихҳат — бу энг яхши афзалликдир. Қаноат — бу энг яхши бойлик. Ишонч — бу яхши ошно. Дили равшанлик — бу энг яхши дилбарлик.

Кишики ёмонликдан бегоналашганда қувонса, сукунатдан қувонса, Буддо таълимотидан қувонса, у ҳеч нарсадан қўрқмайди.

Яхши ва ёмоннинг фарқига етгач, яхшига кўнгил боғламаслик керак. Яхши ва ёмонни фарқлашдан ғам-алам бошланади, қўрқув ҳосил бўлади, тортинчоқлик бошланади.

5. Занг темирнинг ўзидан чиқиб, темирни емирганидек, ёмонлик ҳам одамдан чиқади ва одамни емиради.

Мабодо дуолар бўлса-ю, улар ўқилмаса, бу — дуолар қуйқасидир. Мабодо уй бўлса-ю, очилмаса, бу — уйлар чиқиндиси. Мабодо тана бўлса-ю, ундан фойдаланилмаса, бу — лошдир.

Савобли ишлар қилмаслик, бу — инсоний залолат. Пулни қизганмоқ — бу-садоқат қуйқаси. Ёмонлик — бу дунёю у дунёнинг ботқоғи.

Илло ҳаммасидан ифлос ботқоқ — жаҳолат. Агар унинг лойини ўзидан ювиб ташламагунча, инсон покланмайди.

Шармисорликдан уялмайдиган одам бўлиш осон, қарга каби сурбет ва бошқаларга озор бериб, буни пайқамайдиган ҳиссиз бўлиш осон.

Камтарин инсон бўлиш, бошқаларни ҳурматлаш, тобеъликдан қутилиш, савобли аъмоллар қилиш ва ақл-идрокли бўлиш қийин.

Бошқаларнинг хатоси дарҳол кўзга ташлана қолади, аммо ўз хатоларининг пайқаш қийин. Биз бошқаларнинг гуноҳлари ҳақидаги миш-мишларни

оламга тез ёямиз, ўз гуноҳларимизни бўлса, ўйналгувчи “ошиқ” сингари чуқур жойга яширамиз.

Осмонда қушдан, ис ва бўрондан из қолмаганидек, ёлгон таълимотда ҳам равшанлик, субутли фикр йўқ. Дили равшан кишида бўлса саросима йўқ.

6. Қулф уйни ичдан ва ташдан ишончли ҳимоя қилганидек, танани ҳам ҳимоя этмоқ керак. Бунинг учун, бир дақиқа бўлсин, хушёрликни йўқотмаслик керак.

Ҳар бир киши ўзига ўзи хўжайин, ўзига ўзи — умид. Шунинг учун, аввало, ўз ў ўзини назорат қилиши керак.

Ўзини назорат қилиш ва кўп вайсамай, чуқур ўйлаш — бу барча ўсалликлардан қутилишнинг бошланишидир.

Қуёш кундузи ёритади, ой эса тунда ёритади. Жангчи ҳарбий либосда дабдабали кўринса, тўғри йўлдан бораётган киши эса ўйчан ҳолда шавкатли кўринади.

Ўзининг бешта сезги аъзоси, яъни кўз, қулоқ, бурун, тил ва гавдаси бўсағаларини қўриқлай олмаган, ташқи оламнинг иллатларига бўйсунган киши-тўғри йўлдан бораётган инсон эмас. Ўзининг бешови сезги аъзоси бўсағаларини қатъий равишда қўриқлаётган

киши — хотиржам дил билан тўғри йўлдан бораётган инсондир.

7. Модомики, кўнгил қўйиш бор экан, инсон унинг таъсирида буюмларни асил тусида кўра олмайди. Агар инсон кўнгил боғлашлардан озод бўлса, буюмларни асил ҳолоида кўра олади. Зеро, тобеъликдан холис бўлган дилда буюмлар бўлак аҳамият касб этади.

Модомики, қайғу бор экан, қувонч ҳам бор. Модомики, қувонч бор экан, қайғу ҳам бор. Фақат тобеълик йўқолгандагина, қайғу ва қувончдан, ёвузлик ва эзгуликлардан устун келиш мумкин.

Агар келажак хусусида орзу қилса ва ҳали содир бўлмаган ҳодислар ҳақида ташвишланса, агар фақат ўтган иш ҳақида ўйлаб афсусланса, инсон қирқиб ташланган қамишдек қуриб қолади.

Агар ўтган кунлар ҳақида ўкинмай, келажак хусусида орзу қилмай ва бўлиб ўтмаган ишлар юзасидан ғам емай, ҳозирию ҳузури деса, инсон жисмонан ҳам, дилдан ҳам соғлом бўлади.

Ўтмиш борасида ўкинмаслик керак. Келажакни кутмаслик керак. Фақат ҳозирги лаҳза билангина яшамоқ керак.

Бугун қилиш керак бўлган ишни эртага қолдириш мумкин эмас. Бугун қилар ишни умидвор равишда бажариб, кунни яхши ўтказиш керак.

Иймон — инсоннинг энг яхши дўсти, ақл-идрок эса унга энг яхши йўлчидир. Дили равшанлик нури-ни излаб, изтироблар зулматидан қочиш керак.

Иймон — энг яхши бойлик. Самимият — энг яхши хислат. Ҳиммат — бу оламдаги энг яхши аъмол. Буддо таълим берганидек, тана билан дилни назорат қилиш ва ором топиш керак.

Иймон — гўё дунё бўйлаб саёҳат вақтидаги озиқдир. Ҳиммат — бу инсоннинг олижаноб турар жойи. Ақл-идрок — бу ушбу дунёдаги ёруғлик. Тўғри ўйлар — бу тўнги ҳимоя. Покиза инсоннинг ҳаёти абадий. Инсон ташнаи зорлик устидан голиб чиққач, озод бўлади.

Уй учун жисмингни унут. Қишлоқ учун уйингни унут. Ватан учун қишлоғингни унут. Дили равшанлик учун ҳаммасини унут.

Ҳаммаси ўзгаради, ҳаммаси пайдо бўлади ва йўқолади. Қачонки туғилиш билан ўлим уни ташвишга солишдан тўхтаса, инсон тинчлик ва хотиржамлик топади.